

Anyuth ciekic tënë Kä Píεthë Pialë Meth

Nuude 1.10 • Alεthbor 2023

COMMISSION FOR CHILDREN
AND YOUNG PEOPLE

Aguier/Akutnhom tënë Mith ku Kεc kor

Käk luel ke thïn

Agöl erotde	3
Të yennë anyuth kënë luoi thïn	4
Dhöl 1: Akutnhïim aayee të pieth cieŋ ke thïn looi wën yennë kä kuötiic ku kä wääc ku ñiëëc ë mïth ku kockor Aboriginal ya theek ku ñic käken	5
Löŋ ë 2: Pial Meth ku Piat ee tō në bääny akutnhom yic, mëc ku cieŋ	10
Löŋ 3: mïth ku koc kor aayee juak/mioc riel alon yithken, met thïn kãŋ cï takic wën jöör keek ku acë lööm apeidit	13
Löŋ 4: Anïin ku wuöt aayeke lëk ku metë në luoi juak pialwëi ku piath ë meth yic	16
Löŋ 5: Ciën atekthok ee kedit looi/mukë nyin apieth ku kä kuötiic wic theek në löŋ yic ku luoi	18
Löŋ 6: Koc lui ke mïth ku koc kor aa pieth ku konyke bik luoi kä pieth ke pialwëi ku piath meth yaa takic thïn luoi yiic.....	21
Löŋ 7: Kuër tënë ñäny abalaak ku kãŋ adiser aye luoi-meth	24
Löŋ 8: Koc luoi ku koc lui aacike mioc ñiëëc, piöoc/tëttëet ku dai tënë muk pial mïth ku koc kor në alonde latueŋ piöoc ku kuën	27
Löŋ 9: Yän cieŋke ku çonlany aayee piath pialwëi ku piath juak këke dhuk purtha tënë mïth ku koc kor piny binnë ke lui tëtök.....	30
Löŋ 10: Luoi ë Löön/Käpieth Pialwëi Meth aye cieathic aluöt ku cökë piny	33
Löŋ 11: Löön ku kuër aaye gëtpiny në të ye akutnhom piath thïn tënë mïth ku koc kor.....	35

Agöl erotde

Mith ebën anɔŋ yic b̄ik r̄eer k̄eke piol ku piolk̄i, k̄e yeen pial acie rot looi peth/abec.

N̄e run pioc wan yiic ɔok aci naŋ pioc t̄en̄e koc jūec c̄e p̄ir/poth ku thīecthīec kuotiic, agut yik B̄arliman ̄e Koc Victoria de *Akutnhom ̄e thīec ɔoc wei ̄e Ḡem* ḡor¹ ku ken̄e Akutnhom ̄e B̄any c̄i kuany Ab̄eer Aguīer t̄en̄e Luoi Yaan/Gūec Meth - Child Sexual Abuse² (Akutnhom ̄e B̄any). K̄ak aci k̄a r̄ec c̄i luoi mith nyuoc̄th w̄en cīen akutnh̄im kek yiny de cīeŋ, aguīer, kuer aguīer ku d̄et̄e yic ḡel yaan.

Aguīer pialguop meth aci kuer pialguop mith loom ap̄ei t̄en̄e kaŋ dhīel nyinic, loom/t̄ēc, arem ku yaan nhom līap ku p̄elwei. Yen ee pialguop mith ku p̄irden tau t̄ueŋ ku looi pial meth th̄in t̄en̄e gun̄e kaŋ ̄e aguīer loike.

Victoria's mandatory Child Safe Standards (k̄apieth) aaci t̄o n̄e luoi yic men̄e gool 2016.

B̄oth/ kueny ̄e c̄ok ̄e luoi Aguīer B̄any, ke Akuma Koc Victoria ac̄e k̄a pieth ciaathic.³ Cīeth̄e yic ac̄e kuony ril t̄en̄e K̄apieth ku luel namba c̄i waariic b̄ik th̄oŋ ke kaŋ/loŋ wic apiath t̄e Loŋ Baai t̄en̄e aguīer Pialguop ̄e meth, ku luoi aguīer idara de K̄apieth b̄ik rīel.

N̄e kuer ee k̄a c̄i luelka yiic, c̄okpiny Loŋ/K̄apieth aake c̄i luonyayer n̄e Akuma Koc Victoria n̄e 2021 ic. Keek anɔŋiic Loŋ/K̄apieth c̄i berpiny/ c̄okpiny kaa 11 w̄en lui agol akoln̄in 1 Alethbor 2022.

N̄e luoi Loŋ/K̄apieth, akuotnh̄im anɔŋ purtha b̄i kek tak alɔŋ luociden eb̄en aȳet em̄ene ku lek̄i t̄ueŋ k̄eke looi rīelden kubik mith muk ke piol alɔŋ lui tetok/ŋ̄āath ku yaan.

---

¹ Akutnhom Lotueŋ Anin ku Wut, Akuma Koc Victoria, [ɔoc wei ̄e Ḡem: thīec̄ t̄e looi ̄e yaan/l̄ēt de meth th̄in n̄e akutnh̄im ke nhialic ku akuma k̄ok](#), Victoria 2013, 2: p 262.

² Aguīer Commonwealth de Australia, [Akutnhom ̄e B̄any c̄i kuany Ab̄eer Aguīer t̄en̄e Luoi Yaan/Gūec Meth](#), 2017.

³ M̄akt̄am ̄e Pialw̄ei ku Loilooi Koc, [Cīeth̄e K̄a Pialguop/Pial Meth Koc Victoria](#), 2019.

Të yennë anyuth kënë luoi thïn

Athör nyuuth kënë ee kuate Käpieth/Löön lueel, kë njc kä njöth keek bikë bën bei thïn, käthii wïc keek ku kånjë gëm nyuoth wën bë akutnhïim kony bik gëm kenë kuate Löön/Käpieth. Anyuuth juëc lajik alonj të lëu bïi akutnhïim gan thïn kenë Löön/Käpieth anonjic yïk Luoi/akutnhom ë Mïth ku Anyuuth ë Koc kor [ke anyuth në ciëek Aguiër Pialguöp Meth](#).

Kuate Löön/Käpieth ayee luel kë ye këluel de kë njöth bë **rot looi** wën lëu bïi akutnhïim dhiel looi/tiaam. Të menë, Lönj 3 ee wïc lon bïi 'mïth ku kocor yaa juak/mioc riel alonj yithken, metden thïn në atëk wën jöör keek ku aayee lööm apeidit.

Kuate Löön/käpieth nanjic **kälik/käthii wïc** wën dhil bi akutnhïim ke dööt iic. Löönjam aaye nyuuthdit gam ben akutnhïim kony bi kä cïke nuun bikë röt looi dööt, kë nuotë päl lääu.

Tënë kuate Lönj, ke Aguiër tënë Mïth ku Kocor (Aguiër/akutnhom) acë gëm athöör cïi göt ku loilooi wën ye nyuoth lon ee akutnhomdu käthii wïc keekkä döötnhïim. Yok aaye **kånjë gëm nyuothkä** cöol. Kånjë gëm nyuoth aake loike në abëer ë dhuñenhom wën wïc akutnhïim wën gör kek wëetdit alonj kën wïc koc ë löön looi të tïj/ciësth kek gëm. Kånjë gëm/mët nyuoth matnhïim ayee bëer kenë tök tedä ke kajuac ë kälik wënë göric, wën ee nyuoth në agolic tënë anyuth cökciën.

Akutnhïim aabi Löön theek ëbën naa loiki athöör cï gätpiny ku thölki loilooi cï guir në **kånjäm/mët nyuoth yïc** në kuate/gun apäm yic. Keya, akutnhomdu abë wïc lon bïne njc luoi caloi kacïn kånjälöoiku **kånjlik wïc baloi**, cïtmen cï yen guir Lönj yic.

Anyuth kënë ee luoi kenë kuate ë këriëc erin Löönjam aaye luoi tënë kä lääu iic ku kuotki yïc kuate ë akutnhïim cïtë kei. Ciëekde ka/wälë luoi aguiërd/akutnhom alëu bë luel lon lëu bïn wïc ba kedänj wäac looi apeitënë kedänj wën cï luel në athörnyuth kënic. Naa ye ëkei, yïn adhil ba teet en kuerdun luoi kënë luoi ke **kånj cï yök** ku ye **kälik wïcke** në Löönjam yic.

Anonj koc ë löön-looi kadhetem tënë Löönjam ke Victoria anonj yïc Aguiërë/Akutnhom luoi, ku yïn alëu ba raan ë luoi löönjdu yök alonj wëphtait ee Aguiërë luoi. Akutnhïim kök wënë kuate loilooi juëc gam tënë mïth adhil nanj kajuëc tënë raan ë luoi löönj wär raan tök. Koc ë luoi löönj kök aaye gëm anyuth cïke rok tënë akutnhïim ku aguiëer keek looi. Të ye anyuth ë löön looi tënë abanjdun luoi, ku awäac kenë anyuth kënë yic, aguiërd adhil bi anyuth buoöth cök tënë kånjlooi në ye abak kënë yic.

Tënë wël/thön juëc alonj të cït të yenë Löönjam luoi thïn ku tëäu pialwëi ë mïth tuenj, kuen [Athör nyuuth tënë cäk Aguiër Pialguöp Meth](#).

Wëtdit jam: Wët cïmen Aboriginal në ye athörnyuth kënic anonjic koc Aboriginal ku Torres Strait Islander. Yok alui wët cïmen meth tedä ke mïth bike mïth ku kocor nonj run ka 18 mat kedhië. Në athörnyuth kënic, aguiër/akutnhom ee gunë tujäriya tedä ke akutnhom wënë luoi tedä ke luoi abac/apath kek mïth.

Dhöl 1: Akutnhïim aayee të pieth cieng ke thïn looi wën yennë kä kuötiic ku kä wäac ku ñiëëc ë mïth ku kockor Aboriginal ya theek ku ñic käken

Në gëm kenë Lönj Pial Meth 1 aguiëer adhil, nañ kedänj kor, nyuoth:

- 1.1 Dïny ë meth ben ciengden nyuoth ku nhier yith ciengden ee wei ku kony ke luocde.
- 1.2 Kuër wïc bïke looi aaye luoci në akutnhom yic wën koc ëbën guir bïk gam ku leeckë riël ë cieng Aboriginal ku deet kenë ril piath pïir ku pialwëi ë mïth ku koc kor Aboriginal.
- 1.3 Lööñ aayeke lööm në akutnhom ago looi bë tiel ñic në aguiëer yic, bï gëlwei ku cië kónj guööm piny. Gunë luoci ë tiel aayeke looi në kä pieth tuiny koc cin.
- 1.4 Akutnhom akuny ku aloi luoci thïn ku met thïn në ye yic në mïth Aboriginal, koc kor ku anïnken.
- 1.5 Lööñ ke akutnhom ëbën, kuëer, känj aguiëer ku aguiëer kedhie aaye ciëc në cieng pieth ku piny thiök ku dööt käwïc mïth Aboriginal, koc kor ku anïnken.

Wël mayëm/thiekiic

- Yïn adhil ba looi bï mïth ëbën röt yök ke piol, ku aa piol, të met yï thïn aguiëerdu yic. Kënë anöñic mïth⁴Aboriginal.
- Pial cieng tënë mïth Aboriginal aciï teet ke ye 'meth abiï yaa cöol arëër ke piol, muök ku piny pieth wën ye kek piath bïk rëer këke lanip keek ërot kapëc, këke luel ciengden... aguiëer yanhdën ku aguiëer cïk gam, ku keek aayee kony në amuk/dumuk... (wënë) theek ciengden Aboriginal ku yeen deetkï ciengden ë ñek ku ñic ërot tënë keek.⁵
- Yökë piathë cieng anöñic dëëtë yic në të yennë akutnhom tiëñ thïn ku yök ye koc Aboriginal ye yök thïn ku ërot tënë mïth Aboriginal.
- Kuatë koc Aboriginal aanöñ anyïkööl cïk looi ku ñiëëc, ku yen athiekic apëi ba koc ee Aboriginal ñic piny de loithok këke koc ë Baai tuenj.
- Dic kë ye Aboriginal ee abañ töñ ë meth ñic. Cëmen raan ëbën, koc Aboriginal anöñ känj pïr peei ku käk cieng ëbën. Akutnhïim adhil bïk gem kuony piny cieng tënë mïth Aboriginal wënë raan nyuoth kë ye mayëm/loithok, kek käken cieng ëbën, riël ku anuën.
- Cieng ku ñiëc aa nuët, ku ye kuony mïth Aboriginal rot yök keril thïn ñiecdën yiic, yïn eya kony keek bïk yiith ciengden nhiaar.

⁴ Wët cïmen 'Aboriginal' në ye athörnnyuth kënic anöñic koc Aboriginal ku Torres Strait Islander.

⁵ SNAICC, [Piathë Cieng](#), 2021.

- Lëu bī yen rot lëu kubik njëc ëröt në ciejden yic ee mīth Aboriginal looi bīk riël ku Piolkë.⁶ Kënë athiekiec apeï wët wël juëc. Në luoi ë gël yaan meth, yen ee këril erin wët mīth Aboriginal acië röt yök ke piol tënë keek kapëc ku looi ke ciejden, ke riöc keek abī yooj në kök cë juak ku keek adhil bīk cië wïc tënë lon bī ke yaan luel.⁷
- Yith ciej aayee yith ë meth, tedäj ke njëk erot tedä ke aban ë akutnhome ë koc, ago latuej ku luel ke cökden, ciej, luoi ciej, thok, nhialic tedä ke yath theek, käj cīke gam ku kuer ë rëer.
- Koc Aboriginal anoj yith ciej looi peei bī kek ciejden ku njëc ëröt looi; muökë ruänden apeï; ku mukë ruänden ke piny, pīu ku kä kök wënë ruäi kenë keek në kuer lööj ciej ku baai wäthëer.⁸
- Yen ee luoidu/mäkthulyadu ba akutnhome looi ke keda, ku këne awic piöoc, tīj ku luoi pieth.
- Kuën aloj ciej Aboriginal alëu bī ya aban ë luoi latuej. Yen abī ya këril ba lëk looi ku dëetic kaam bäny, kocluoi ku koc luoi abac/apath, mīth ku koc kök baai ë akutnhome de wut. Tak aloj kuonydët bī keek dhieł wïc wënë luoi aloj luoiden ku kä ye looi akutnhome yic.
- Luoi ë menh anin bë rot yök kë cī loor ku metë käj looi në akutnhome yic ba pialden rot looi.⁹ Anin ee këril ë ciej Aboriginal yic, yanh theek ku njëc ërot. Anin ayee dac/lac teetic apeï në ciejcieej Aboriginal yiic arëk bë ciejcieej kök peei wör.¹⁰
- Tiel ee arac tënë mīth ku jöör piathden ku pialden. Yen alëu bī ya luoi ë yaan/lëët meth. Naa yee mīth ku aniin/macthok yök tiel kaam röömkë akutnhome, keek eya adhil bīk cië rot yök ke nan wël kök tedä ke abalaak. Daany abalaak/agöoth aloj tiel rëcdit ku dhuk keek nhīm apeï ba nyuoth lon tiel acië bī ya gum/pël apath akutnhome yiic.
- Lueldit de kuony tedä ke gam ë ciej Aboriginal aye këril apeï, ku käk ëröt aacië pialguöp koj looi acin tënë mīth. Kuer ee luoi akutnhome yiic bë pialwëi ciej wïc cak ye täau cökpiny në akutnhome yic ëbën. Kënë wëtic ëbën abī akutnhome ee lööj, kuer, käjluoi ku tënë bë luoi yen bī gam ku looi käj wïc ë mīth Aboriginal ku aninken.

⁶ Gen/Wäläya ë Victoria, Mäktäm Anin, Piath ku Yöt, Wungurilwil Gagapduir Gëm Anin ku Mīth Aboriginal (Aboriginal Children and Families Agreement), 2018, p 35.

⁷ P Anderson et al., *Mīth Aboriginal ku Torres Strait Islander ku yaan lööm/guëc meth në yän ke piöoc yiic*, [Luel tënë Akutnhome Luoi \(Report for the Royal Commission\) Abëer Aguiër tënë Yaan Lööm/Guëc Meth](#), [pdf 1MB], 2017, pp 30–33.

⁸ Ee löm tënë Luoi ë Yith Raan ku Lööj Mäkthulyaa de 2006 (Vic).

⁹ Gen/Wäläya de Victoria, Mäktäm de Pialwëi ku Loiloi Koc, [Balit Murrup: Aboriginal social emotional wellbeing framework 2017–2027](#), 2017.

¹⁰ SNAICC, [Adöör tënë anin](#).

Känjê gëm nyuoth

Yenjö bii Aguiɛr tɨŋ tē them yen löŋ kēnē?

Yennē löŋ kēnē ee loilooi yam tääu alŋ akutnhiiim bi pialwēi ciɛŋ looi tēnē mĩth Aboriginal.

Gool piny pieth ciɛŋ cök ba kaam nyai, luoi apiath ku rēer lajik. Akutnhiiim aawic bik luui kaam bäric ku löömkĩ luoi piath ruonthok kēke muk latueŋ de gēmden ke Lööŋ 1.

Aguiɛr ayeɛ deetic lon akutnhiiim abi töu kuer wēnē tēkiic nē tiäm ē gēm Lööŋ yam kēnē.

Kuer göl aayee gam bik akutnhiiim kony alŋ njet kek looi kēril tēnē jökē piny pieth ciɛŋ thĩn tēnē mĩth Aboriginal. Keek **kuer göl** ayē akutnhiiim kony ye njic luoi bi keek dhiel looi bikē theek kenē lööŋ ku cuēc aguiɛr ē looi.

Naa akutnhomdu yök yen ee latueŋ apieth wēnthɛer ke piny piath ciɛŋ thĩn tēnē mĩth Aboriginal, ke emēnē luui alŋ **kuer göl** alēu bi ciē mayēm apei. **Kuer juēc kök** aayee gam keya bi akutnhomdun lēu bē luoi alŋ lon ci looi wēnthɛer bii luoi latueŋ bē ben akutnhom pieth ciɛŋ.

Ke Aguiɛr abi gēm kaŋ tɨŋ tueŋ kenē **Kuer göl**. Keek **kuer göl** aayee kã gör keek waaric tēnē lööŋ/gaanuun, kuer lui ku kã bii jään/juöör looi, ku njic wēnē bi kãŋ akutnhiiim waaric abi kaam nyai. Aguiɛr ē luoi adhil bi kuer akutnhom yaa looi bi luoi ē gēm kaamil yaa dööt kenē löŋ. **Kuer kök** akony akutnhiiim agokĩ dēetic de tē ye gēm kaamil kenē löŋ kēnē yiēnthĩn.¹¹

Kuer göl

Athöör/warɛk

- Luoi jään/juöör tēnē pialwēi ciɛŋ ē mĩth Aboriginal ee töthĩn ku anyuoth tēnē jään/baai bik yök. (1.1, 1.4, 1.5 ku anuēt/arök tēnē 5.4)
- Lööŋ ku kuer thiääk kenē pialwēi ku piath ē meth, anŋjic Gaanun Pialguöp Meth ku Pĩr, luel kedãŋ ci akutnhom gam ka bi looi ben mĩth ku kãken Aboriginal theek. Kēnē anŋ lon bii:
  - kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/peth adhil mĩth dɛst piöth ku kuony bik ciɛŋden ku yithken nhiaar
  - kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/peth adhil kuony looi ku looi ke met kenē looi yiic ku amet thĩn akutnhoom ye mĩth Aboriginal ku anĩnken
  - tiel aciē bi gum nē akutnhom ic ku tē bi akutnhom ye bēer thĩn, agut tē bi kãkã röt looi

---

¹¹ Ciēekde ka/wälē luoi aguiɛrdu/akutnhom alēu bē luel lon lēu bĩn wic ba kedãŋ wãac looi apei tēnē kedãŋ wēn ci luel nē athömyuth kēnic. Naa ye êkɛi, yĩn adhil ba teet en kuerdun luoi kēnē luui ke kãŋ ci yök ku ye kãlik wicke nē Lööŋ yic. Yãn kök ku akutnhiiim anŋ kɔc-lööŋ wēnē gem kãŋ anyuuth cike rok peei. Tē ci anyuth ee luoi-lööŋ looi alŋ lööŋ cē luoi tēnē akutnhomdu, ku ee looi peei tēnē anyuth kēnē, ke aguiɛrdun adhil bi buöth anyuth ee luoi-lööŋ tēnē kãŋlooi nē ye bak kēnē yic.

- bääny akutnhom anöŋ mäkhuliya ben raan ëbën luöŋi akutnhom yic kony¹² bë gam ku leec riel ë cieŋ Aboriginal ku dëët riel yenic tënë pîr ku pialwëi mîth Aboriginal. (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5)
- Ke Lööŋ ë Luoi/Rëër ku luël kâŋ töthîŋ acë kâke njöŋth ë cieŋ kôc luoi ku rëër ë raan lui abec/peth agut yîk agut:
  - acîŋ guôm ë tiel ku njöŋth lon kôc luoi ku kôc lui abec/peth abî lui alon kâŋ ë tiel ëbën
  - wën ben mîth kuony agokî cieŋden nyuöŋth ku yith nhieër ke cieŋden. (1.1, 1.3)
- Aguir ë luoi acî kuër guir bî akutnhom lööm bë keloi ye akölnîŋ 1 Alethbor 2023 ben gool piny pieth cieŋ thîŋ wënë bî thääi ku kâŋ puoth njec ku kâŋlooi ë mîth Aboriginal bik ke theek ku puoth. (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5)

Kuër göl

Loilooi

- Kâŋ ë tiel aaye cööl këke njic keek apeî ku looi kek. (1.3)
- Akutnhom eeguŋ njic wënthëër:
  - kuony, anyuth tedä ke raan luoi cî piöc ku kôc lui abec/peth ku dëëtîc bány këril ë pîr këne ku pialwëi ë mîth Aboriginal (1.2 ku anuët/arëk tënë 8.4)
  - kuony luoi apieth ku luoi met ku rööm ë mîth Aboriginal ku anîŋken (1.4)
  - det ku looi kedâŋ miët piöu tënë kôc Aboriginal, kâken cîk looi, wuöt ku cieŋ (1.2)
  - luoi ba njic bë tiel tö akutnhom yic dhilë yaa njic ku looi apieth (1.3)
  - cak të pieth cieŋ thîŋ tënë mîth Aboriginal në akutnhom yic. (1.5 ku anuët/arëk tënë 5.4)
- Dic loilooi wîc akutnhom bî ke lööm ben kelui Lööŋ 1, gem kuër cë lööm wënthëër ku jal ayî kaam wënë cî njic. Aguir ë luoi alëu bî njic ye raan tedä ke akutnhom mukthul/mäkhuliya tënë luoi bë looi, kâŋ töthîŋ ku kaam bî yen looi. (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5)

Kuër latueŋ

Athöör/warëk

- Lööŋ ku kuër, agut Lööŋ Pialwëu Meth ku Pîr, aye kâwîc akutnhom luël ku gam anyuuth cë teet apeî alon loilooi ë looi kôc, kôc lui abec/peth ku bány adhil luoi tënë göl piny pieth cieŋ thîŋ të thääi ku kâŋ njec ku kâk ë looi mîth Aboriginal aye theek ku gam. (1.5)

¹² Tîŋ tëtë yic tënë raan/kôc ye akutnhom looi kë ye wut [Anyuth tënë ciëk Akutnhom Pialguöp Meth](#).

Loilooi

- Akutnhom ee cak në të mëët kɔc yiic ku luur kɔc bɔ ku ʒɔnlany apiɛth tənə mīth Aboriginal ku anīnken ye gam ku theek kɔc Aboriginal, wuöt, ciɛŋ ku kəŋ cə gam. (1.2)
- Mīth ɛbən acə wəl lööm tənə akutnhom alɔŋ yith ciɛŋ ku akutnhom acə kuɛɛr luui lööm ben mīth Aboriginal dɛɛt piöth bīk ciɛŋden luel. Tə cī mīth ciɛŋden luel, kɔc luɔi ku kɔc lui abɛc/pɛth luthīn akutnhom yic acə keek gām kuɔny. (1.1, 1.4 ku anuët/arək tənə 3.1)
- Akutnhom ee kuɛr lööm ben ke mīth gam riɛl thīn akutnhom ku gēm keek purthaa bīi kek met në kuer wənə piɛth ciɛŋ tənə mīth Aboriginal. (1.4 ku anuët tənə 3.6)
- Akutnhom ee gēm në purthaa ke ciɛŋ piɛth tənə anīin Aboriginal bīk röt maat në akutnhom yic. (1.4)
- Akutnhom ee kɔc ɛ wun akutnhom gām:
  - wəl alɔŋ yith ciɛŋ, kākriɛl ɛ ciɛŋ Aboriginal ku kəril ɛ ciɛŋ tənə luɔi piath ku pialwəi ɛ mīth Aboriginal
  - wəl alɔŋ luui kaam piɛth ciɛŋ ku bəl ɛ yaaŋ meth ku lui tətök tənə mīth Aboriginal
  - purthaa ba kuen ku looi alɛɛc ɛ ciɛŋ ku anyikööl Aboriginal. (1.1, 1.2)
- Kuɛr wənə deet wuöt akutnhom piöth bīk gam ku aleeckī kəŋril ɛ ciɛŋ Aboriginal cəloi, aguīr ku täu cökpinɔy në akutnhom yic. (1.2)
- Kuɛr gəl tiɛl acə kek looi ku luɔi ɛ tiɛl aciə ban gum. (1.3)

Lönj ë 2: Pial Meth ku Piath ee tö në bääny akutnhom yic, mëc ku ciej

Në thëkë Lönj Pial Meth 2 aguiëer adhil, nañ kedäj kor, nyuoth:

- 2.1 Akutnhom ee gemë rot looi tënë jään/juöör alonje pial meth.
- 2.2 Ciej pialguöp meth ee cë guir ku luoi tē kuëer ë akutnhom looi ëbën mëen nhial-agut-piny ku piny-agut-nhial.
- 2.3 Aguiëer akuma acë cökë piny de Lönj ë Pial Meth ku Piath looi në kuëer ëbën iic.
- 2.4 Lönj ë Ciej ee nyuth gam tënë raan luoi ku koc lui abec/peth alonjë nõöth löönj ciej ku kånlooi/mäkthuliyaa.
- 2.5 Mëc ë kuëer këde riöoc alui alonjë gël, njic ku nyiei kä rëc tënë mëth ku koc kor.
- 2.6 Koc luoi ku koc lui abec/peth aye käken deet alonj rööm wël ku muk kån.

Wël mayëm/thiekiic

- Akutnhom ee gemë rot looi tënë jään/juöör alonje pial meth. Kënë anyuuth tënë wuöt ëbën lon akutnhomdu acë pialwëi ë mëth tääu tueñ ku acië yaan meth tedä ke luoi tëtök kån gum.
- Ciej pialguöp meth wëtde yic lon akutnhom anonj rööm kånlooi, käk ë theek, löönj ku kuëer luoi wënë looi pialguöp ku piath ë mëth apieth.
- Nañ ciej pial meth awic akutnhomdu bi pialguöp meth looi në tēk aluöt yic ku loilooi ë bäny, koc luoi, kuoc lui abec/peth, koccken ku mëth luthin akutnhom yic.
- Wuöt akutnhomdu abi bäny tinj bik käklooi ë akutnhom dhiel looi. Kënë wëtde yic ee lon bi ciej ë bäny kërill tënë luoi ciej pialguöp meth. Bääny adhil luoi pialguöp meth looi apieth ku waatkë luoi kedäj cik nyuoth, guir ciej këne nõöth ë kocluoi ku kocluoi abec/peth ku acië ciej wënë rac ape tënë mëth kån gum.
- Lönj Pialguöp Meth ku Piath ee tē ye akutnhom pialwëi ku piath ë mëth tääu tueñ ku akäathko bi ke lööm benë këne looi. Yen ee kä nõöth ee akutnhom luel alonj luoi pialguöp meth tënë koc luoi, koc lui abec/peth ku wuöt ë akutnhom. Kuen käjuëc alonj kënic [Cak Lönj Pialguöp Meth ku Piath](#).
- Kuum/mëc bëny ë akutnhom, daai kedäj mëc ku looi kuëer kuum ërot. Amëc ananjic gaanuun akutnhom alonj yeña nonj riel bi kån cë tak yaa looi, tē yennë atëk luoi thin ku muk ëke nyiin, ku tē yennë koc adom tē kedäj ci looi.¹³
- Kaam aguiëer mac wënë guëlic akutnhim ëbën, keek adhil kån kedhie kuony mëen nhial-agut-piny ku piny-lanhial aloi ë akutnhomdu bik Lönj pialwëi ku piath ë meth looi ke kony luoi ë ciej pialguöp Meth. Kënë wëtde yic lon bäny acë kuëer lawic nyoth tënë akutnhom alonj pialwëi ku piath ë meth cë luel ye luoi tënë wuöt

¹³ Ee lööm tënë Thukul ë Mëc/kuum de Australia, [Ee kuum/mëc nõ?](#)

akutnhom. Aguiɛr ɛ mɛc/kuum akutnhom alɛu bɪ luoi cɪnic ruɛny/rɪɪr looi ku dɔm bɔny kɛnɛ cɪk looi ɛ kuer kuany yic.

- Lɔŋ de ciɛŋ alɛu bɪ ciɛŋ/rɛɛr cɪ gam gɔtpiny ku rɛɛr cɪ lapiny ke mɪth. Yen ee akɛɛth luel apiɛth, ciɛŋ athɛɛk, lɔɔŋ de ciɛŋ nɔth keek ku gamke ku ruɔn kɛcɛ gam. Kuen kɔjuɛc alɔŋ kɛnɛ nɛ [Lon Lɔŋ de Ciɛŋ](#).
- Aguiɛr akuma mɛc thɪn akutnhom alɛu bɪ bɔny-nuɛn kuɔny bɪk daai lonadɪ kaloi them kɔŋɛ riɔɔc ku luoi aguiɛr nɛ akutnhom yic ee cɛ nɪc looi bɛ daai alɔŋ nɪc, gɛl ku dhuk piny kɔŋɛ riɔɔc ɛ yaaŋ meth ku jal alui tetɔk/nɔɔth. Lɔɔŋ 9 thɪnɛ [Anyuth tɛnɛ cɔk Akutnhom Pialwɛi Meth](#) gem wɛl/thɔn juɛc alɔŋ nɪc ku looi kerac.
- Rɔɔm wɛl/thɔn nɪc ee kɛril tɛnɛ mɛc pialwɛi meth. Ciɛŋ ee akutnhomdun, kɔk aguiɛr ku kuɛr alɛu bɪ wɛl piɛth rɔɔm juak nɛ dhɔl ebɛn alɔŋ kɔŋɛriɔɔc tɛnɛ mɪth. Kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth awɪc bɪk lawɪc alɔŋ kɔken/mɔkthuliyaken yekɪ looi.
- Aguiɛr piɛthɛ nɪc muɔɔk ɛ kɔ cɪke tɔɔu ee cilic tɛnɛ luoi puɔth ku akuɛn, ku tɛnɛ piath luoi akutnhomdun ɛbɛn. Yen ee kɛril ba kedɔŋ cak, muk ku tɔɔu kɔŋ apiɛth tɛnɛ abɛɛr lajik alɔŋ nɔny abalak ɛ yaaŋ meth tedɔ ke lui tɛtɔk/nɔɔth.
- Diɛc tɔɔu/thiɔnkɔu kɔŋ ku muɔny ɛ kɔc luoi thɪn alɛu bɪ ya gam aluɔt tɛ rɔm wɛl/thɔn ku tɔɔu kɔŋ apiɛth.

Kɔŋɛ gem nyuɔth

Yenɔ bɪi Aguiɛr tɪŋ tɛ them yen lɔŋ kɛnɛ?

Akutnhɪim abɛ gam ɛbɛn naa loikɪ athɔɔrkɔ ku lɔmkɪ loilooikɔ nɛ kuer wɛnɛ kony akutnhom bɪ Lɔŋ kɛnɛ looi/tiaam.¹⁴

Athɔɔr/warɛɛk

- Luoi ɛ gemɛ rot de jɔɔŋ/juɔɔr tɛnɛ pialguɔp meth ee tɔthɪn ku nyuɔth tɛnɛ jɔɔŋ yen lac yɔk thɪn. (2.1)
- Lɔŋ pialwɛi ku piath ɛ meth ee kɔŋ nɔthke ku loilooi nɛ akutnhom gambic nɛ tɛ cɪt tɛnɛ kuatɛ lɔɔŋ. (2.3)
- Lɔŋ ɛ ciɛŋ ee kɔŋ nɔthke luel alɔŋ ciɛŋ ɛ kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth ke mɪth ku juɛk ku muk pialguɔp meth ku piath apiath. (2.4)

Loilooi

- Bɔny, kɔc luoi, kɔc lui abɛc/pɛth, kɔc-thɪn ku mɪth luthɪn akutnhom juak ku looi ciɛŋ pialguɔp meth. Keek anhiar kuɔny tɛnɛ muɔk bɪi mɪth pial, lɔɔm kɛ luoi tɛ naŋ keek kɔŋɛ diɛr alɔŋ pialguɔp ee mɪth ku looi pialwɛi ɛ mɪth keye tuɛŋ biɔk ɛ luoi aluɔt. (2.2)

---

¹⁴ Ciɛɛkde ka/wɔlɛ luoi aguiɛrdu/akutnhom alɛu bɛ luel lon lɛu bɪn wɪc ba kedɔŋ wɔɔc looi apeɪ tɛnɛ kedɔŋ wɛn cɪ luel nɛ athɔmyuth kɛnic. Naa ye ɛkɛi, yɪn adhil ba teet en kuɛrdun luoi kɛnɛ luoi ke kɔŋ cɪ yɔk ku ye kɔlik wɪcke nɛ Lɔɔŋ yic. Yɔn kɔk ku akutnhɪim anɔŋ kɔc-lɔɔŋ wɛnɛ gem kɔŋ anyuuth cɪke rok peeɪ. Tɛ cɪ anyuth ee luoi-lɔɔŋ looi alɔŋ lɔɔŋ cɛ luoi tɛnɛ akutnhomdu, ku ee looi peeɪ tɛnɛ anyuth kɛnɛ, ke aguiɛrdun adhil bɪ buɔth anyuth ee luoi-lɔɔŋ tɛnɛ kɔŋlooi nɛ ye bak kɛnɛ yic.

- Bány aacë kä nõth keek looi alõj pialwëi meth ku looi kë Lõõj Pialguöp ku Piath Meth ayee cõkpiny ë luoi në kõc luoi ku kõc lui abec/peth. (2.3)
- Bány aayee ciẽj ë luel juakic. (2.2, 2.3)
- Aguiẽr Mẽc wõtde yic ee bĩ bányjuẽẽn coolẽ ciẽthẽ luõõi akutnhom në gẽmẽ pialguöp meth ku piath. (2.3 ku anuõt tẽnẽ 10.1)
- Aguiẽr mẽc wõtde yic ee bĩ bányjuẽẽn daai thẽm kãnẽriõõc ku mẽc në akutnhom yic në lon lui kek apiẽth alõj tiẽj, gẽl ku dhuk piny kãnẽriõõc ë yaan meth ku luui tetõk. (2.5 ku anuõt tẽnẽ 9.1, 9.3)
- Kõc luoi ku kõc lui abec/peth aye kãken deet alõj rõõm wẽl ku mãkthuliya de muõõk kä cĩke gãtpiny. (2.6)
- Lõj ë ciẽj ayee jãamic tẽnẽ kõc luoi ku kõc lui abec/peth ëbẽn ku bány amuk keek bãk kuen looi tẽnẽ thẽẽk yen. (2.4)

Löŋ 3: mīth ku kɔc kor aayee juak/miɔc riel alɔŋ yithken, mɛt thīn kǎŋ cī takic wɛn jǒɔr keek ku acɛ lööm apɛidit

Në thɛk/gɛm de Löŋ Pial Meth 3 aguier adhil, naŋ kedǎŋ kor, nyuɔth be:

- 3.1 Mīth ku kɔc kor aalɛk alɔŋ ɛ yīthken kedhie, agut yīk pialwɛi, wɛl/thɔn ku mɛt thīn.
- 3.2 Kɛril ɛ mǎǎth ee ŋic ku lui kuɔny tɛnɛ riɛnythi awic bī looi apɛi, ba mīth ku kɔckor kony bīk rɔt ke piɔl ku kor lelthok.
- 3.3 Tɛ piɛth en thīn tɛnɛ guiɛr tedǎ ke luoi, mīth ku kɔc kor aayee gǎm yɔk tɛnɛ aguierɛ gɛl luoi yaaŋ guɛc/lööm ku tɛnɛ wɛl thiǎǎk kenɛ run-kuer piath.
- 3.4 Kɔc luoi ku kɔc lui abɛc aayee looi bīk thaany/kit ɛ lui tɛtɔk yaa ŋic ku looi ke kuɛr nhiɛr-meth tɛnɛ mīth ku kɔckor bīk tiɛŋden luel, mɛet kɛ luoi-tɛkic ku luel kɛ kǎkdiɛrken.
- 3.5 Akutnhīim anɔŋ kǎŋ cīk looi bīk ciɛŋ wɛnɛ lui alɔŋ mɛt ku jal lac bɛɛr tɛnɛ kedǎŋ luel ɛ mīth ku kɔc kor.
- 3.6 Akutnhīim aayee gɛm purthaa tɛnɛ mīth ku kɔc kor bīk rɔt mat ku aaye lac bɛɛr tɛnɛ kǎken cīk luel, cīmɛn luoi kǎŋ mony ku luoi.

Wɛl mayɛm/thiekiic

- Mīth aye guɔ naŋ kǎjuɛc bīk ke luel tedǎ ke ŋaany balak nɛ akutnhom yic wɛnɛ gɛm riel ku piŋ tɛnɛ keek.
- Lööŋ ku loilooi wɛnɛ cɔkpiny ye kǎŋ cī mīth luel alɛu bīk mīth gɛl tɛnɛ lui tɛtɔk.
- Gɛmɛ riel wɛtde yic ba mīth bɛinhial ku looi gamden bī riel apɛi tɛnɛ keek ku akutnhom yic. Yen anɔŋ yic cɔkpiny ɛ mīth nɛ kǎŋɛ piɔɔc/tɛttɛɛt ku ŋiɛc bī kǎŋ yaa tak apiɛth ku juɛk keek gɛl ɛ pirden.¹⁵
- Cītmɛn kɔcdit, mīth anɔŋ yith. Yith acɛ looi bīk ya kǎk raan wɛnɛ tɔ kɛ raan ɛbɛn, acīn ɛ atɛk thok.
- Gɛmɛ mīth riel alɔŋ yithken wɛtɛn yic kɔc ɛbɛn luthīn akutnhīim, agut cɛ bǎny, kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/peth:
  - muknhial ku theek yith ke mīth tɛnɛ kaam ɛbɛn
  - lööm luoi piɛth tuɛŋ bīn keek piɔɔc alɔŋ yithken
  - kuɔny keek bīk yithken piɔɔc.
- Mīth anɔŋ yic bīk mɛt nɛ atɛk wɛn jǒɔr keek. Mɛt ee alɔŋ gɛm mīth kǎŋ looi bīk naŋ keden luelkɛ ku looi-tak apiɛth. Kɛnɛ awic akutnhīim bīk piŋ, piŋ ku loiki geraa kǎpiɛth lui alɔŋ kɛ yee mīth luel.
- Kǎŋ ee mīth yɔk tɛnɛ mǎǎnhriɛl apɛi. Keek adhil bī pamǎthken tiŋ ke teden kek kǎŋ ɛ kuɔny yɔk thīn, lɛk ku wɛɛt, ku la tɛnɛ keek bīk la gɔr kuɔny. Mīth alɛu bī ke puɔl

¹⁵ Aguiɛr tɛnɛ Mīth ku Kɔc kor, [Gɛmɛ Riel ku mɛt rot thīn: anyuth tɛnɛ akutnhīim wɛnɛ lui ke mīth ku kɔc kor](#), 2021.

bik rōm ku nyiekē kaam tētōk ku akutnhom alēu bī kuony looi tēnē ciēnden ke rōm ku ruānden, ku gēlkī buoi tedā ke ciēn lēthok.

- Aguiēr gēl yaan lōm/guēc aye run-aguiēr pieth ku piōōc ene yāth tēnē mīth. Aguiēr kāk aayee njiēc looi ku piōōc ba kuōc ciēn cē pieth deet ye kōcdīt tedā ke mīth kōk, kuōny ba keek tiit tēnē kān lui yaan, ku njiēc ekadī tēnē wiēc kuony thīn lui ē yaan tedā ke thēem ē lui yaan. Yīn dhiel gam tēna yen ee kedān pieth tēnē akutnhomdu ba aguiēr kāk gam tedā ke wēl/thōn kōk wēnē kony mīth bik lui yaan lōm/guēc deetic ku tē yennē yōk ke kuony thīn.
- Kōc tōu dhōlic ēbēn thīn akutnhomdu yic anōn lui bī looi tēnē pialguōp meth, miōcke riel ku theek yith ee mīth. Kōc lui ku kōc lui abεc/pεth awīc bik nan njiēc ku njiēc ekadī tēnē njiēc kīit ē yaan meth ku lui tētōk, ku ekadī tēnē riel gam ku deet mēet ye lui ē mīth. Kōc lui ku kōc lui adhil wīc kuony tedā ke piōōc tēnē lui kēnē.
- Mīth aciē luōi aluōt bī ke thiēc alōn kān wēnē njiēc tedā ke yējō kēnē ye keek wīc. Akutnhomdu awīc bī keek kony bik rōt ya yōk kēke lāau nē jamic apieth ku gam kāk bē kek looi keya. Lonē met rot thīn adhil bik ya piathke-run, amat kōc ku lac yōk, acē looi tēnē raan wīc yen ku kānē riel. Wēl juēc alōn ē tē yee luōi ē kēnē ee tōthīn [Gam riel ku maat rot: anyuth tēnē akutnhīim luui ke mīth ku kōc kor.](#)

Kānē gēm nyuōth

Yējō bī Aguiēr tīn tē them yen lōn kēnē?

Akutnhīim abē gam ēbēn naa loikī athōōrkā ku lōmkī loilooikā nē kuer wēnē kony akutnhom bī Lōn kēnē looi/tiaam.¹⁶

Athōōr/warεk

- Run-pieth ku puōlic ba athōōr deet, gātayer, tedā ke yōnlany, aye guō lac yōk ku kony mīth ye:
  - deet yithken yic, agut ce pialwēi, wēl ku mēt rot thīn
  - njiēc en tēn ye kōcdīt luthīn akutnhom yic lēu bik luui thīn
  - deet kuer abalan akutnhom ku tē kān adisēr jatnhial thīn alōn pialwēi tēnē keek ērōt, mātthken tedā ke riēnythi
  - njiēc alōn loilooi kuony wīc tēnē mīth. (3.1)
- Lōōn akutnhom ku kuēr:
  - juak mīth ee riel ku mēt rot lui yic
  - tāau lui kuony cokpiny tēnē yith ē mīth. (3.1, 3.4, 3.5, 3.6)

---

¹⁶ Ciēēkde ka/wālē lui aguiērdun/akutnhom alēu bē luel lōn lēu bīn wīc ba kedān wāac looi apei tēnē kedān wēn cī luel nē athōmnyth kēnic. Naa ye ēkēi, yīn adhil ba teet en kuerdun lui kēnē luui ke kān cī yōk ku ye kālik wīcke nē Lōōn yic. Yān kōk ku akutnhīim anōn kōc-lōōn wēnē gam kān anyuuth cike rok peei. Tē cī anyuth ee lui-lōōn looi alōn lōōn cē lui tēnē akutnhomdu, ku ee looi peei tēnē anyuth kēnē, ke aguiērdun adhil bī buōth anyuth ee lui-lōōn tēnē kānlooi nē ye bak kēnē yic.

Loilooi

- Kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth akutnɔm yic lui ke mīth bīk keek kony ye:
  - deet yithken yic, agut ce pialwēi, wēl ku mɛt rot thīn
  - ɲic en tēn ye kɔcdīt luthīn akutnɔm yic lēu bīk luui thīn
  - deet kuer abalaŋ akutnɔm ku tē kǎŋ adɛɛr jatnhial thīn alaŋ pialwēi tēnē keek ɛrɔt, mǎthken tedǎ ke riēnythi
  - ɲic alaŋ loilooi ke kuɔny wīc tēnē mīth. (3.1, 3.4)
- Loilooi akutnɔm yic wēnē ciē riɛl gam tēnē mīth acē ɲic ku luoi ee cē lōöm bī keek waar. (3.5, 3.6)
- Kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth acē gǎm wēl bī keek kony dēētɛc, ɲɛc ku luoi alaŋ kīt ɛ yaaŋ meth tedǎ ke lui tētɔk. (3.4)
- Tē yen thiǎāk thīn, ke akutnɔm ee gɛm nē yɔk tēnē kǎk gēl yaaŋ lōöm/guēc ku jal naŋ wēl kɔk tēnē mīth tōthīn run-pieth yic ku yɔk pieth. (3.3)
- Akutnɔm ee cak purthaa tēnē mīth bīk tiēŋden yaa luel ku mɛt nē luoi ɛ atēɛk wēnē keek kony/jōör. Yeŋö ye piŋ ku kuen tēnē kǎŋē mīth ee tē ye akutnɔm luui thīn geernɔm. (3.5, 3.6)
- Kɔc luoi ku kɔc luoi abɛc/pɛth acē kony bīk ɲɛc looi ku piöc bē mīth kony ye mɛt rot, luel kē tiēŋden ku luelkī kǎŋ adɛɛr ken. (3.4)
- Akutnɔm aye mīth kony nē luoi ciēŋ rōöm ku mǎāthden kek riēcɔden, looi ke piöc thīn tēnē mīth bīk riēnythi kuɔny ku looi kenē buoi tedǎ ke ciēŋ lelthok kaam mīth. (3.2)

Lönj 4: Aniin ku wuöt aayeke lëk ku metë në luoi juak pialwëi ku piath ë meth yic

Në thëk/gëm de Lönj Pial Meth 4 aguiëer adhil, nañ kedänj kor, nyuoth be:

- 4.1 Aniin aaye met në atëëk jöör menhden.
- 4.2 Akutnhom ee luoi ku jem kë lääu kenë aniin ku wut alonjde tën ee luoi pialguöp methden ku wël lacök ee yök.
- 4.3 Aniin ku wuöt anej jam në luoi yic ku ciëthë löönj ke akutnhom ku loilooi.
- 4.4 Aniin, kóc muök ku wut aaye lëk alonj luoi akutnhom ku mëc.

Wël mayëm/thiekiic

- Aniin alëu bii looi në ruëiruëëi kuotiic arët, agut cë kóc ruäi në riëm, thiëëk, kuany, ruäi tedä ke kuëer kök anin. Aniin alëu bik yiic nañ kóc wënë rom në n loilooi aluöt ë pïr tedä ke römökë thiäk apëi, raan ruäike.
- Wuöt aaye akut ë kóc wën rom kä nhiarkï, kånj wënë njickë, ciëj rööm, pandu, ciëj, gam tedä ke njic.¹⁷ Akutnhim, aniin ku mith adhil nañ wuöt wënë thiääk kenë keek tedä ke luoi yeloi aluöt. Cïtmen aniin, wuöt aa kuotiic.
- Amidhiëeth, kóc muk/dumuuk ku aniin alëu bik röt yök ke lur në akutnhomdun yic.¹⁸ Cuëc/buöth ku muökë ciëj lajik, wënë thek ë kuëer tëkiic/wääciic aniin, bë mith kony bik röt yök ke piol ku bë pial.
- Juëk aniin në riël ku wuöt bik luoi abanj ciääthë akutnhom ee pialwëi ku piath ë meth tënë mith. Yen wëtde yic ee:
  - amidhiëeth, kóc muök ku wut abi piöoc kën bë akutnhim kony në luoi ë pialwëi meth ku të lëu bi keek mith kony bik pial thïn
  - akutnhim alëu bik kony apieth tënë mith ke kuony ë lonjthïn tënë aniin, wën njic mithken apieth
  - amidhiëeth, kóc muök ku wut abi röt yök këke cï gäm riël ku njickë bi looi naa yekï diëer alonj pialwëi tedä ke piath ë meth
  - kuëer ye akutnhomdu pialë meth luoci thïn abi latuej ke juakrot.
- Nañ met aniin në atëëkiic wëtde yiic keek aayee thiëc këden cïk tak kaam këc atëk guo lac looi, ku atëk kënë ee gam kë ye abanj ë kuëer luoi-tëk. Akutnhomdu alëu bi aniin gäm kaam bik nañ kënë luelki alonj kånj cï taak wënë dhil kony në pial ku piath ë menhden yic.

---

¹⁷ Nyëëië tënë kënë wël cë göt waaric de Cambridge.

¹⁸ Adhil nañ kaam wënë yen cië piath ba luoi ke kóc anin kök, cïmen, naa nañ kånj gël alonj röömden ke meth tedä ke, në kä kökiic, na meth ee cë maatic Akutnhom Tiët Meth. Ne kä cïmen, ke luoi adhil bi alonj mëet anindit ku wut tedä ke, na piath, ke thiëc meth yeja nhiëer keek bi mat luoi yiic.

- Anīin, kɔc muk ku wut aalēu bī kek lēk alɔŋ loilooi ku mēc akutnholm agokī ya lui apieth. Anīin awic bīk deetic yerjō akutnholmdu dhiel looi ku tē cinē yen luoi thīn. Keek awīckī bīk ŋic en tē yennē kɔc pieth/lajik yōk thīn akutnholm yic naa nɔŋkī kǎŋē diɛɛr pialwēi meth tedā ke piath.

Kǎŋē gēm nyuuth

Yerjō bīi Aguiɛɛr tīŋ tē them yen lōŋ kēnē?

Akutnhīim abē gam ēbēn naa loikī athōörkǎ ku lömkī loilooikǎ nē kuer wēnē kony akutnholm bī Lōŋ kēnē looi/tiaam.¹⁹

Athōör/warɛɛk

- Lōöŋ akutnholm aye luui kēril ē anīn ku wut cī rot maat ku luel kuɛɛr cī kēnē rot mat cēn looi. (4.3)
- Lōöŋ muök gēm aanɔŋ yiic kuɛr tēnē muök anīin cī lēk ku gam kuer nyuuth tē bīi luoi kēnē kaam theek ke lööŋ lui ke ŋjēc töu ku muöny. (4.2 ku anuēt tēnē 7.2)

Loilooi

- Akutnholm anīin kuɔny ku wuöt bīk luoi lööm nē juək ku muök pialwēi meth ku piath nē jam alɔŋ luoiden nē pialwēi meth ku piarh luthīn akutnholm yic. (4.4 ku kedǎŋ cē yōk ēbēn)
- Akutnholm aliɛp ku lacar kenē anīin ku wuöt nē:
  - gēmē yōk wēl/thōn alɔŋ lööŋ ke pialwēi meth ku piath akutnholm yic ku loilooi (4.2 ku 4.4)
  - gēmē wēl alɔŋ mēcakutnholm ku loilooi, tē yennē abalaak muök/luɔɔi thīn ku tē ye akutnholm loilooi mac thīn cōkpiny ē kǎŋē riöc pialwēi meth. (4.4)
- Anīin anɔŋ purthaa bī kek met nē luoi atēɛk yic cīke looi nē akutnholm wēnē kony pialwēi ku piath ē mēnhden. Jam kenē anīin ee kony nē kutē/juēc ē yic anīin kubīk rot mat thīn. (4.1)
- Purthaa aayeke cak tēnē anīin ku kɔc wut bīk dhuknholm wēl gam alɔŋ lööŋ akutnholm, kuɛr ku loilooi agut cē kuer ee akutnholm ye luɔɔithīn tēnē pialwēi meth ku piath. (4.3)
- Akutnholm ee wēl cē dhuknhīim lööm ku met anīin ku wuöt apei ku löömtiēŋden nē luoi yic. (4.3 ku anuēt tēnē 7.3)

¹⁹ Ciēēkde ka/wälē luoi aguiɛɛrdu/akutnholm alēu bē luel lɔn lēu bīn wīc ba kedǎŋ wāac looi apei tēnē kedǎŋ wēn cī luel nē athōmyuth kēnic. Naa ye ēkei, yīn adhil ba teet en kuerdun luoi kēnē luui ke kǎŋ cī yōk ku ye kǎlik wīcke nē Lōöŋ yic. Yǎn kōk ku akutnhīim anɔŋ kɔc-lōöŋ wēnē gem kǎŋ anyuuth cīke rok peei. Tē cī anyuth ee luoi-lōöŋ looi alɔŋ lööŋ cē luoi tēnē akutnholmdu, ku ee looi peei tēnē anyuth kēnē, ke aguiɛɛrdun adhil bī buöth anyuth ee luoi-lōöŋ tēnē kǎŋlooi nē ye bak kēnē yic.

Lönj 5: Ciën atekthok ee kedīt looi/mukë nyin apieth ku kä kuötiic wic theek në lönj yic ku luoi

Në thëk/gëm de Lönj Pial Meth 5 aguiær adhil, nañ kedäj kor, nyuoth be:

- 5.1 Akutnhom, anöñ kóc luoi ku kuø lui abec/peth, ee yälet mīth ku kóc kor kuötiic deetiic, ku gëm kuony ku abëer tënë kóc wën niop/mam.
- 5.2 Mīth ku kóc kor aaye yök ke wël/thön, kuony ku kuær abalaak looi në kuær wën pieth në cieñjic, yök ku puolic bī deetic.
- 5.3 Akutnhom ee piñ tënë käj ë mīth ku kóc kor wic ke abëël, mīth ku kóc kor tënë cieñ ku thok thääi, kóctui wën cīn tēn kek cieñ baai, ku diäär eröt lööm kepëc, rör eröt lööm kepëc, anhiar röördiäär, atöknyöt ku mīth mat rou ku kóc kor.
- 5.4 Akutnhom ee piñ tënë käwīc mīth Aboriginal ku kóc kor ku gëm/juek piñy pieth cieñ thīn tënë keek.

Wël mayëm/thiekiic

- Mīth anañ ñiëc riliic, të ye këk luui thīn, tättëet ku käj ñic piñic. Wääc de tēn ë bëei yen cökbei thīn, ciëekë raan ku gām aayee ekadī të ye meth piñynhom lööm thīn ku yeñö wickī.
- Akutnhīim ku wuöt aayee riël të cīnë kutë/juëc tääu tueñ ku theekke ërin mīth alëu bīk yök käjlooī bë käken görkī looi.
- Luoi kuöc tīñ cīmen gëlwei ku tiel alëu bīk rëc, juakë riööc ë lui tetök ku yaañ tënë meth ku dhuk nhieer ë meth jam erot tënë keek anöñ diær.
- Thöönjë nom ee luoi ciënic atekthok wën ee mīth kedhie lëu bīk met luoi yic në nholmääu ku athöönj thīn yän ë piñ ëbën, kë cīnic tēn ë bëei kek thīn, të ye këk luui thīn wälë kä yekī gam. Në akutnhīim pialguöp meth, këne wëtde yiic lon pialwëi ë meth acië lui alöñ käken jöör agut cë cieñ tedä ke nyin määl, cieñden tedä ke luoiden ëbën.
- Akutnhom pialguöp meth ee gam ku theek kuat ë thääi ku deet lon mīth kök acë käjken riäk apeī alöñ lui yaañ tënë mīth kök. Yen anöñ löönj ku loilooī wënë looi mīth bīk nañ yök kenë ruäi, piööc, ñiëc ku käj wic keek bīk guöp pial cītmen riëcken.
- Gëm wël, anöñ wël alöñ kuony tōthīn ku kuærë ñany abalak, wën erot yök, apieth kek cieñ ku apilic bī kek guø lac deetic wënë anañjic dëetic të yenë jamë mīth wic në wuööc në të cīt tënë riëlñek ku kuær ë luoi/latueñ.
- Meth bī kuær kuony ñaany balak lac yök tënë akutnhomdu acië wiëc bë yiic riël apeī erin ë cieñden, të ye këk luui thīn tedä ke kä ñickī në piñden yiic. Yen ee këril bī mīth ëbën yaa ñany abalak tedä ke luel käkdier.
- Akutnhīim awic bīk kuat kä kuötiic ë mīth deet, citmenë yithken tënë luoi apieth. Kënë anöñjic piñ apiath tënë käwīc:

- Mīth cē riāi/abēēl – akutnhom pialwēi meth abī mīth kek abēēl juakriēl. Yen aciē tiēl/puchthok tedā ke kāñ taak apēth alñj kāñ ee meth, ku tēnē ba gam lñn kuatē meth ee loi/wuöoc ku yök riāi bēēl/ñjäāth ku piny ee yök kē loi peei.
- Mīth jēl cök tēnē ciēñ ku thuok kuötiic – akutnhom pialwēi meth ee lööm kuēr kubē kāwīc thok ku ciēñ deetiic ku lööm kēēr anīn kuötiic ku kāñ ē athēek tāāu luoi yic.
- Koc wēn ciē lēu bīkē ciēñ baai – anōñ kāñ juēc yeñö ciē lēu bīi mīth rēēr/ciēñ baai. Aguiēerken ē ciēñ alēu bīkē yiic guēl apei, agut cē ciēñ guir tedā ke ciēñ kēc guir bīk rēēr ke koc ruāi kenē keek tedā ke māth (tīitē nyin koc ruāi), muk cē gam raan tedā ke muök baai. Yin alēu ba ciē ñic ē ciēñ ee meth cī guir, ku yen ee kēril apei ba akutnhomdu looi apiēth ku loor mīth ēbēn kua cīnic ē kāken cī rot looi.
- Diäär ēröt lööm kepēc, rōr ēröt lööm kepēc, rōör/diäär nhīar rōör ku diäär, rōör/diäär, atōknyöt, agāknhom, kuat rōör/diäär ku mīth ciē-nañ koccken ku koc kor - mīth ku koc kor alēu nañ ku luel muocden/diääarden, lööm/guēc ku moc/tik thīn kuēr wēnē guēlic. Tēnē mīth ku koc kor ē LGBTIQ kubīk röt yök kēke piöl ku bīk rēēr ke piöl akutnhomdu yic, yin alēu ba ñiēc nyuoth apiēth lñn yin kacē loor apei ku theek kāken ku yen aca luel ajik lñn yin abī kuēr tiit keek lööm tēnē lui yaañ ku tētök/ñjäāth.
- Mīth Aboriginal – Akutnhīim adhil yiny ē mīth piōth miēt looi apiēth ku yök rot ke thōōñ ciēñden ku wunden, bī pial tēnē lui tetök wēn jot rot tēnē tiēl, ku nañ yök loiloi piathke ciēñ ku akutnhīim. Anōñ wēl juēc lacök alñj tēde ciēñ piēth tēnē mīth Aboriginal [Anyuth tēnē ciēk Akutnhom Pialwēi Meth](#).

Kāñē gēm nyuoth

Yeñö bīi Aguiēer tīñ tē them yen lōñ kēnē?

Akutnhīim abē gam ēbēn naa loikī athōörkā ku lömkī loilooikā nē kuēr wēnē kony akutnhom bī Lōñ kēnē looi/tiaam.²⁰

Athōör/warēek

- Kāñ/aduot tēnē mīth, agut cē wēl alñj kuēr ñāny abalaak ku kuony, aayeke lac yök, run-piath ku atōthīn nē kuat ē thok ebēn ku acē luoi tēcīt tē wīc yen. Athōör cīkē gōt ēröt aacieke ñöōth, arēk tēnē mīth wēn cī cōor tedā kace daai apiēth, tedā ke mīth wēn ciē kuen athör. (5.2)
- Lōñ Pialwēi Meth ku Piath ee ciēēt nē:
  - luoi akutnhom tēnē tēēuē nhom nē luoi cīn atekthok ku mēt-thok (5.1)
  - tē lēu bī akutnhom yaa ñic ku thek kājuēc wīc ē mīth ēbēn (5.1)

²⁰ Ciēēkde ka/wälē luoi aguiērdun/akutnhom alēu bē luel lñn lēu bīn wīc ba kedāñ wāac looi apei tēnē kedāñ wēn cī luel nē athōrnyuth kēnic. Naa ye ēkei, yin adhil ba teet en kuērdun luoi kēnē luoi ke kāñ cī yök ku ye kālik wīcke nē Lōñj yic. Yān kōk ku akutnhīim anōñ koc-lōñj wēnē gem kāñ anyuuth cīke rok peei. Tē cī anyuth ee luoi-lōñj looi alñj lōñj cē luoi tēnē akutnhomdu, ku ee looi peei tēnē anyuth kēnē, ke aguiērdun adhil bī buōth anyuth ee luoi-lōñj tēnē kāñlooi nē ye bak kēnē yic.

- të yee akutnhome kënj gam tënë mīth tedä ke anīinken bīk kënj wīc ηjek ηic (5.1)
- të bī akutnhome mīth miōc/gām yōk ë wël, kuony ku kuēr abalaak në dhōi wën pieth ke ciēj, lac yōk ku apioic bī guo lac deetic (5.2)
- të bīi akutnhome thōōjē nhome kuony ku looi wëeric ë kënj pieth wënë kony met rōt thīn looi në mīth looi ëbën ku luoi kënj wīc ë mīth ëbën (5.1, 5.3, 5.4)
- të ye akutnhome muōk thōōjē nhome tënë mīth ku gël lui yaanj meth ku tētōk bääbei tënë luoi tiel alonj kīnë cë bëël/ηääth, wut, thääi, nhialic/yath, moc/tik, atōknyōt, ηjec moc/tik tedä ke luoi lööm/guēc. (5.1, 5.3, 5.4)

Loilooi

- Akutnhome acë kuēr lööm ben kënj thääi deet ku käwīc në mīth wënë lui, tedä ke alëu bwn lui thīn, kenë yeen. (5.1, 5.3)
- Koc luoi ku koc lui abec/peth:
  - aayee gām wël ku anyuth alonj kuat yälet ë mīth kuōtiic, të yennë kënj jōōr ηic thīn wën lëu bë kërēc ee meth juakic tënë lui tētōk, ku të yennë thōōjē nhome juak thīn ku pialwëi tënë mīth ëbën
  - lööm luoi ba kony ku bëërë mīth wën tō në mam/nuan ic, agut yīk luoi ë thiēcthiēc ku luōië/bëërë tēwën nanj kīit ë nuëen cë rōt juak
  - lööm/loi luoi ba thōōjē nhome looi tënë mīth ëbën, looi pialwëi ë mīth apieth ku gël lui yaanj meth ku tētōk. (5.1 5.3, 5.4)
- Bāny acë käwīc alonj luoi equity ku thëäk tënë kuat ë këriēc. (5.1 ku anuēt tënë 2.2)
- Akutnhome ayee looi bī ηic bë mīth ëbën yaa kuony bīk rot mat në kënj de looi yiic. (5.1)

Lönj 6: Koc lui ke mïth ku koc kor aa pieth ku konyke bik luoi kä pieth ke pialwëi ku piath meth yaa takic thin luoi yiic

Në thëk/gëm de Lönj Pial Meth 6 aguiëer adhil, nañ kedänj kor, nyuoth be:

- 6.1 Gör ë koc luoi, agut cë luël/nyuoth kedänj, tiëñ koc cï kanj lui kenë raan ku koc luoci ku koc lui abec/peth ciësthë bë-luöi, looi pialwëi meth ku piath.
- 6.2 Koc luoi ku koc lui abc/peth nañ athör luoi ke mïth tedä ke thöönj kenë tiëñ.
- 6.3 Koc luoi ku koc lui abec/peth ëbën adhil nyuoth luoi ku anjic ë känkjö luociden tënë mïth ku koc kor, agut cë tööu känj, rööm wël ku luël löönj/mäkthuliyaa.
- 6.4 Daai/tiitë nyin latueñ ku mëcë koc ë lui alonj pialwëi ku piath ë meth.

Wël mayëm/thiekiic

- Luoi gör ë koc luoi pieth ku kuër lac puucic aye luoi rilic looi thin gël lui tetök tënë mïth.
- Gör ë koc luoi gol ke akutnhïim njëc luël alonj nyinluoi apieth ku k kä looi ë raan luoi ku raan lui abec/peth ku kuat ë rööm bï keek looi ke mïth. Kënë ee akutnhïim kony në njiny ë kä ye koc ke tiam, njëc ku känjë dhiilë tööu ke koc gör ë luoi.
- Nyuoth luoi alëu bï luoi akutnhom luël apieth/ëcök tënë pialwëi ku piath ë meth.
- Athör luoi ke Mïth awïc bë koc gël tënë luoi tedä ke koc lui abec/peth ke mïth tëna luoi thëm ë käken nyuoth keek adhil nañ kerëc cë looi tënë mïth. Koc kök aayeke wïc në gaanun bik nañ athör ë luoi mïth pieth. Akutnhïim ëye dhiel kuany bë koc wïc bik nañ athörlui ke abanj ë kuërden luoi, naa cië wïc në gaanun.
- Athör ë luoi kenë Ciësthë Mïth ee aguiëer pieth tënë muök pialwëi mïth luthin akutnhomdu. Keya, yen aciee piath ë raan them balui tedä ke muök ë mïth në nyintönj luoi yic. Them ba yök ë känj tööu ke raan wïc luoi kubë kony në ciësthë/thëmë piathden.
- Wuoc ba känjë nyuoth cuök ciësth apieth alëu bë pialwëi meth colë wäac. Tiëñ rin ë koc luoi yï puöl ba wël ë raan wïc luoi njic ku looi ayï kädier tööu kek yin alonj dhuknhom wëlken në thiëcë thokden.
- Koc luoi ku koc lui abec/peth adhil bë kek piöoc nyin luocide yic ku akutnhom, keya keek acë känjken deetic tënë mïth ku të yennë piny pieth cak thin tënë keek. Kënë dhil yic nañ gem tiëñ ë akutnhomdu ë Lönj Pialwëi ku Piath ë Meth ku Lönj ë Luoi/rëer.
- Känj piöoc eya adhlic nañ wël alonj akutnhom ë gaanun muök ë njäny abalak, luël, muök känj ku löönj/mäkthuliyaa kë rööm wël. Koc luoi ku koc lui abec/peth alëu bë lööm wël piath alonj yerjö baloi naa keek nañ pialwëi meth tedä ke känjë adieër piath.

- Daai ë kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth wɛnɛ pialwɛi ku piath ë meth juak, ke luoi lööŋ piath ku amat aluöt kaam bäany ku kɔc luoi ku kɔc luoi abɛc/pɛth bë kãŋ jamic ku luɛl kãŋ adieɛr. Daai aluöt aayee bäny ë luoi bik dhuknhom wɛl gam ku looi acinic pialwɛi tedä ke luoi näk kɔc dier ye kɔc luoi ku kɔc lui abc/pɛth kaam këc ke lui tètök tənɛ mĩth.

Kãŋɛ gɛm nyooth

Yenö bii Aguiɛr tiŋ tɛ them yen löŋ kɛnɛ?

Akutnhim abɛ gam ɛbɛn naa loikĩ athöörkä ku lömkĩ loilooikä nɛ kuer wɛnɛ kony akutnhom bi Löŋ kɛnɛ looi/tiaam.²¹

Athöör/warɛk

- Luɛl/nyooth ë luoi anɔŋ lon ë gɛmɛ rot akutnhom tənɛ pialwɛi meth ku piath. (6.1)
- Acieët ke kana/nyiin ke luoi aayee kä njoth keek wic nyinluoi yic looi, loilooi ku mäkhuliyaa tənɛ pialwɛi meth ku piir. (6.1)
- Gör ë kɔc Akutnhom, raan luoi kãŋ ku lööŋ luoi abɛc/pɛth ee cieët:
  - luoi gör ë raan wɛn kony akutnhom bi kɔc piath luoi wɛn lɛu bikɛ piath ke lonɛ mĩth kuany (6.1)
  - luoi pucic kɔc luoi anɔŋ yic thiécɛthok, tiŋ raandai, Tiŋ Athör luoi ke Mĩth ku kãŋ kök gãtpiny tedä ke gör ë raan cök (6.2)
  - käwic tənɛ luoi piöoc alɔŋ akutnhom ë loilooi pialwɛi meth (6.3)
  - tɛ bii cieɛth (luoi ë daai) ku loilooi mëcɛ kɔc thɛm latueŋ ë piathɛ raan bi lui kenɛ mĩth kuony thɛn. (6.4)
- Athon piöoc tənɛ kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth anɔŋic:
  - Löŋ ë Luoi
  - Löŋ Pialwɛi Meth ku Piath
  - wɛl alɔŋ akutnhom ee luoi pialwɛi meth ku luoi njäany balak kenɛ luɛl kedãŋ, muk kãŋ ku lööŋ rööm wɛl. (6.3 ku anuët tənɛ 8.1)

Loilooi

- Käwic palwɛi meth ku piath ë nyinluoi yic aye thɛm tueŋ ke gör ë kɔc luoi yam ku kɔc lui abɛc/pɛth akɛc guo looi. Käc aanɔŋic:
  - kãŋɛ raan colɛ tiɛm, njieɛc ku käwicke
  - loilooi ku mäkhuliyaa mĩth

²¹ Cieëkde ka/wälɛ luoi aguiɛrdu/akutnhom alɛu bë luɛl lon lɛu bin wic ba kedãŋ wäac looi apeɛ tənɛ kedãŋ wɛn ci luɛl nɛ athömyuth kɛnic. Naa ye ɛkɛi, yin adhil ba teet en kuerdun luoi kɛnɛ luui ke kãŋ ci yök ku ye kãlik wicke nɛ Lööŋ yic. Yãn kök ku akutnhim anɔŋ kɔc-lööŋ wɛnɛ gem kãŋ anyuuth cike rok peeɛ. Tɛ ci anyuth ee luoi-lööŋ looi alɔŋ lööŋ cɛ luoi tənɛ akutnhomdu, ku ee looi peeɛ tənɛ anyuth kɛnɛ, ke aguiɛrdun adhil bi buöth anyuth ee luoi-lööŋ tənɛ kãŋlooi nɛ ye bak kɛnɛ yic.

- athëm wïc keek bënë ke mëcë yaan meth tedä ke kånjë riöc lui tetök agut cë kånj luoi tienj, piöc ku daai. (6.1)
- Wël ku anyuth aye gam tënë raan gör ë kóc luoi alonje të yennë pialwëi meth tääu tuej në kuer gör ë raanluoi, agut cë të bī njëce ku guir ayī/gunë kånj adieer tënë pialwëi meth luel në cuët athör, thiecthok ku kuer luoi pucic. (6.1)
- Kuer gör ë kóc luoi anonjic:
  - abërde kånj-cī tääu në thiecthiëc thiëcë thok kööth kubë gøl ë luoi pieth tënë mīth
  - luoi pucic koclui anonj yic thiëcë thok, tīj raandai, Tīj Athör luoi ke Mīth ku kånj kök gätpiny tedä ke gör ë raan cök
  - läthëyic wënë wïc kã yennë ke raan gam, gätpiny ku Athör luoi ke Mīth acë gam ku aye kånj ëmenë
  - tööu kånj ë kuer gör kóc luoi. (6.1)
- Daai/ciæth ku mëcë kóc anonjic bærtīj/ciæth aluöt batīj lonadī ke koclui abuoth Lööñ ë Luoi yic ku löön kök pialwëi meth. (6.4)
- Athör nyuth ee gam tënë bāny mac kóc alonj kuer bī lööm të mëc yī kóc luoi tedä ke kóc lui abec/peth wën nanj ciëj yic kånj adieer tënë pialwëi meth. (6.4)
- Kånj ca piöc, Athör luoi ke Mīth ku kök gätpiny tedä ke tīj pucic latuej aye bærtīj aluöt tënë wëëric ku lon keek ka njoet ke luoi apiath. Luoi ee lööm bënë käreç guir tënë mīth wën cë raan ee cë piöc, Athör luoi ke Mīth tedä ke kök gätpiny tedä ke tīj pucic latuej cië ben luoi. (6.2)
- Kóc luoi ku kóc lui aye lööm piöc luoi cī thöönj ke kãwïc ayī nyinluoi, loilooi, käreç ku kã looi thīn thiäk ke pialwëi meth ku piath. Piöc amat loilooi akutnhom ee pialwëi meth ku kuer balak njaany agut ce luel kånj, töu kånj ku mäktuliyaa rööm wël. (6.3)

Löŋ 7: Kuer tēnē nāny abalaak ku kǎŋ adieer aye luoi-meth

Nē thĕk/gĕm de Löŋ Pial Meth 7 aguiēer adhil, naŋ kedāŋ kor, nyuoth be:

- 7.1 Akutnhom anōŋ luoi, löōŋ muk luoi nāny abalaak-meth wĕn cĕ kǎŋlooi luel apiath ku kǎŋ ě bĕny looi, kōc luoi ku kōc lui abec/peth, kuer lui ke kuat ě nāny abalaak, tĕem ě löōŋ tedā ke Löōŋ ě Luoi ku kǎŋ baloi ku luoi kedāŋ looi.
- 7.2 Kuer piath muk nāny abalaak ace deetic ye mĭth ku kōc kor, anĭin, kōc luoi ku kōc lui abec/peth, ku apieth ke ciēŋ.
- 7.3 Dāny abalaak aaye löōm kĕril ku lac bĕēr cigāāu ku looi arĕtic.
- 7.4 Akutnhom anōŋ löōŋ ku kuēer tōthĭn wĕn luel ě nāny abalaak ku kǎŋ adieer ba aguiēer akuma, cōkalā tedā ke ciē luel gōr gaanun, ku lui ke akutnhom luoi löōŋ.
- 7.5 Luel, muōny ku löŋ mǎkthuliyaa aayeke dōōt.

Wĕl mayĕm/thiekiic

- Aguiēer ě muōōk ě nāny abalak cĭ ruōk-mĭth ee gōr akutnhĭim bĭ naŋ ciēŋ piethĕ nāny abalaak. Kĕnĕ wĕtde yic akutnhomdu looi deet piōu ku loor luel ě kǎŋ adieer, abĕēr tēnē nāny abalaak, arĕt ku apieth, ku lĕc luoi löōm ěmantōŋĕ kubĕ mĭth tiit nĕ kĕrĕc.
- Akutnhomdu ee löōŋ muōōk nāny abalaak alĕu bĭ kuer luel tēnē kōcdĭt kĕnĕ mĭth ben abalak ŋaany tedā ke luel kǎŋ adieer tēnē pialwĕi meth. Kuer nāny abalak adhil bĭk yic guĕl tēnē kōcdĭt ku mĭth.
- Gaanun muōōk nāny abalak alĕu bĕ luoi yaaŋ ku tedā ke tĕtōk ě mĭth maat ke kōcdĭt ku jal mĭth kōk.
- Löŋ muōōk nāny abalak alĕu bĭ kuat ě nāny abalak gueliic tedā ke ciēŋ alōŋde rĕēr wĕn lĕu bĭkĕ luel ku gĕmkĭ anyuth lacar alōŋ ě kĕ bĭi dhilĕ luel, agut cĕ kǎwĭc löōŋ luel. Yen alĕu ba lawic yeŋa luel kǎŋ lĕu bĕ looi tēnē.
- Akutnhomdu ee löŋ muōōk nāny abalak ku kuer adhilic pial bĭ guō lac yōk tēnē kōcluoi ku kōcluoi abec/peth, mĭth ku anĭinken. Yĭn adhil kuany luoi löōŋ kǎc-rot tedā ke kuer wĕnĕ cĕ gōt tēnē, ku yōk tēnē, mĭth. Kĕnĕ alĕu bĕ thuura flowchart puolic wĕnĕ gĕm wĕl lacar tēnē mĭth alōŋ keek alĕu bĭk looi tĕna keek anōŋ balak ŋaany tedā ke diēer. Yĭn alĕu ěyĕ ba kuany/lōc ba cǎk nĕ wĕl yam tēnē anĭin.
- Mĭth ŋaany abalaak ku adieer pialwĕi tedā ke nyuoth yaaŋ alĕu bĕ looi kĕnĕ luoi ku muōc nĕ kuōny. Anyuth alĕu bĭ tōu tēnē kōc luoi ku kōc lui abec/apeth agokĭ ŋic en tĕ yennĕ kĕnĕ luoi thĭn.
- Löōm luoi ba pialwĕi ee mĭth tǎu tueŋ adhil bĭ ya luoi akutnhom ben luoi nāny abalak tedā ke kǎŋ adieer pialwĕi acĕ luel. Yen ee kĕril ba them ayĭ kǎŋĕ riōōc nyinic keya kǎk alĕu bĭk ya nyuuth kuer kōk nyai akutnhom.

- Lönjdunë muöök abalaŋ cë ŋaany adhil bë kuer/aguiëer ëkänj nyothë, ŋaany abalaak ku känj adieer pialwëi alonjthiin në akutnhomdu yic, ku akutnhiiim ayeer.
- Lönjë muk balanđu alëu bī akutnhomdu kony kubë thiëcëthok aa balaak looi ku alëu bī yic naŋ muöök kën riöoc latueŋ, thöönjë nhom ku kuer aguiëer lacar ku anyuth alonjë të yee mac kä nhiaŋ ee këëk bëi.
- Akutnhomdu adhil bë mat kenë Bolith Victoria, Tiëtë Meth, ke Akutnhom ku bänj kök wën nönj luoi në abëer abalaak ku känj adieer agorë pialwëi ë mīth tääu tueŋ. Keek adhil wic bī göric ku abī pīr tënë kuony akutnhomdu ku akuny ba njic ku röm wek adaai ku mät tedä ke muk kedänj yen nyuoth.
- Abanŋ kërill ë thööl luoi ŋänj abalak tedä ke kede dieŋ pialwëi ee naŋ kedänj piath cë yök. Kënë wëtde yiic akutnhomdu aye tak looi alonj de kë bī loi ciën naŋ gam apiëth tënë kedänj ku anyuth, luel tënë koc piëth alonj tak këne ku ëmenë lööm luoi piath.
- Muöny ee kërill tënë kuer/guiëre ŋänj abalaak. Koc alëu bīk naŋ känj adieer alonj kä mony ku muöny wënë keek awic bī abalak ŋaany. Keek adhil wic bīk rëer ke kuc, tedä ke adhil cië wic wël rom kenë akutnhiiim cītmën bolith. Kaamdët känj mony acië lëu bë rot muk, tedä tënë tiëtë mīth tedä ke luoi ë ŋänj abalak alëu bī looi apiëth kë thöönjë nyin. Muöök ë lönj ŋänj abalakdu alëu bë të yennë kä mony mac thīn lëu bë teetic/ciäätic të cīnë abalak ŋaany/looi.
- Wël njek wën enë meth njic tedä ke raandët thiäak kenë abalaŋ cīi ŋaany alëu bī nyuoth abec në akutnhom kë cī puöl në kuer löönj piath.
- Muöök ku kuere lönj abalak Akutnhomdu adhil bë tuööm kenë gunë mäktuliyaa ke lönj/gaanun wënë lui tënë kocun luoi ku koc lui abec/pëth. Yin adhilë luoi ba njic lon aadëk thiëcë thok de luoi/cieŋ ë raan lui ee looi në kuer piath.

Känjë gëm nyuoth

Yenjö bii Aguiëer tīŋ të them yen lönj këne?

Akutnhiiim abë gam ëbën naa loiki athöörkä ku lömkī loilooikā në kuer wënë kony akutnhom bī Lönj këne looi/tiaam.²²

Athöör/warëek

- Lönj muöök ŋänj abalak apuolic bī lac deetic, piath ke cieŋ, lac yök ku luike -meth. Lönj muöök ŋänj abalak:
  - agut cë wël alonj të ye kocdit ku mīth lëu bīke abalak ŋaany thīn ku të bīi akutnhom lac bëer ku gör cök ŋaany abalak thīn ku kuer ril (7.1, 7.2, 7.3)
  - cak luoi ŋänj abalak wënë lac yök de kutë/juëc ë yic mīth, koc luoi, koc lui abec/pëth, anīin ku wuöt (7.1)

²² Ciëëkde ka/wälë luoi aguiërdun/akutnhom alëu bë luel lon lëu bin wic ba kedänj wäac looi ape tënë kedänj wën cī luel në athömyuth kënic. Naa ye ëkei, yin adhil ba teet en kuerdun luoi këne luoi ke känj cī yök ku ye kälik wicke në Löönj yic. Yan kök ku akutnhiiim anonj koc-löönj wënë gem känj anyuuth cike rok peei. Të cī anyuth ee luoi-löönj looi alonj löönj cë luoi tënë akutnhomdu, ku ee looi peei tënë anyuth këne, ke aguiërdun adhil bī buöth anyuth ee luoi-löönj tënë känjlooi në ye bak këne yic.

- looi yaan ee luel ku tètök ë mïth në kœcdït ku ye mïth kœk (7.1, 7.4)
- looi këer akutnhom de Lœŋ ë Lucï/Cïeŋ (7.1)
- luui në të bïi kuony ku akuny bï gam tënë kœc wën lui abalak (7.1)
- luel ekadï kãŋeriœœc tënë mïth bën guir alœŋ ŋaany balak ee luel ku gœr cœk ee kuer (nuët de lœŋ 9)
- luui mãkthuliya de muœœk kã cïke gãtpiny (7.2 ku anuët tënë 2.6)
- ee kony në muœny/thiankœu ku lui ë lœœŋ bïke dœœt/looi. (7.5)
- Athœr, cïke guär bic tedã ke ŋœnlany, luel kuer abalak tënë kœc lucï, kœc lui, mïth, anïin ku wuœt. (7.1, 7.2)
- Lœœŋ ku kuer aanœŋiic wël alœŋ de dhamen lœu bïnë abalaak luel tënë bãny akuma, agut cë Bolith Victoria, Tiëtë Meth ku Aguiœr tënë Mïth ku Kœc kor. (7.5)
- Lœœŋ kë wœët aayee akutnhom kuony bï lœœm lucï të cïnë abalak luel/looi. (7.1)

Loilooi

- Akutnhom ee wël looi alœŋ ë të ye luœi abalak bë tœ ku yee rot yœk tënë raan œbën lui ke akutnhom. (7.2, 7.4)
- Akutnhom ee kœc lucï ku kœc lui pœth gãm kuony ku wël alœŋ kën ee luel ku të yennë ye luel thïn, agut cë akutnhïim ayer në akutnhom. (7.1, 7.3, 7.4)
- Abalaak aaye lœœm apei, wœtde yic akutnhom latueŋ keya:
  - ŋic ku mœc gunë kãŋë riœœc tënë mïth
  - ee dac bœer në ŋãny abalaak ku lucï arëtic
  - ee pialwœi ë mïth tããu tueŋ ku dœœt muœny/tœœu ë kœde kœu ku mãkthuliyaa ke lœŋ
  - ee kony në raan œbën cë met në aguiœrë lucï abalaak
  - ee luël abalaak ë yaan/lœët eke luel tedã ke tètök ë mïth ku kãŋ adïœr alœŋ pialwœi meth tënë akutnhïim ku lœœŋ lucï. (7.1, 7.3, 7.4, 7.5 ku nuët tënë Lœœŋ 9)
- Kãŋ aye tœœu ë abalaak cï looi tënë akutnhom, agut ce kãŋ adïœr acë luel alœŋ pialwœi ë mïth ku nyoth alœŋ lucï yaan tedã ke lui tètök ë mïth, ku loilooi cë lœœm ben bœer. (7.3 ku anuët tënë 2.6)
- Mïth, anïin ku wuœt aayeke thiœc të looi kek kœde ku ciœethkï lœœŋ muœœk abalak ku kuer (7.2 ku anuët tënë 4.3)
- Akutnhom ee tïŋ/cïœeth lœœŋ muœœk ŋãny abalaak ku kuer lucï aluœt. (7.1 ku anuët tënë 10.1)

Löŋ 8: Kɔc luoi ku kɔc lui aacike miɔc ŋiëëc, piööc/tëttëët ku dai tënë muk pial mïth ku kɔc kor në alɔŋde latueŋ piööc ku kuën

Në thëk/gëm de Löŋ Pial Meth 8 aguiëer adhil, naŋ kedäŋ kor, nyuuth be:

- 8.1 Kɔc luoi ku kɔc luoi abec/peth aayeke piööc ku konyke bikë Löŋ Pialwëi ku Piath ë Meth akutnhom cökpiny adik.
- 8.2 Kɔc luoi ku kɔc luii abec/peth aaye lööm piööc ku wël bikë kãŋë meth luoi tëtök nyuuth agut cë lui tëtök ëke looi mïth kök ku kɔc kor.
- 8.3 Kɔc luoi ku kɔc lui abec/peth aaye lööm piööc ku wël tënë lac bëer kãŋ looi ë pialwëi meth ku pïr ku kony määhke wënë lui tëtök nyuuth.
- 8.4 Kɔc luoi ku kɔc lui aayee lööm piööc ku wël alɔŋ alɔŋde të cit tən ee luoi piny ciŋ apiath tënë mïth ku kɔc kor.

Wël mayëm/thiekiic

- Të yennë kɔc luoi ku kɔc lui abec/peth tënë akutnhom lëk apieth, piööcë ku konyë, keek abë kãŋ pialwëi meth looi ku luel kãŋ juëc tënë bënyden tedä ke raan pialwëi meth.
- Naŋ Lööŋ Pialwëi Meth ku Piath ërot acië mïth tiit tënë yaan ku lui tëtök. Akutnhïim awic bik kocken luoi ku kɔc lui abec/peth gam kãŋic ku piöc bi mïth muk apiath. Kënë wëtde yic ee gëm piööc latueŋ ku piööc tënë kɔc luoi ku kɔc lui abec/peth keya keek alëu bäk yen kãŋ looi.
- Akutnhom pial meth aye kɔc luoi ku kɔc luoi abec/apeth kuony bik kiit ŋic të ye meth dhil naŋ luoi yaan tedä ke tëtök. Dhamendët meth adhil bë luel tënë raandët naa ye keek acë luoi tetök, kunaa thää kök kɔc luoi ku kɔc lui abec/peth abi wic daai tënë wëëric ciŋ, kãŋ tïŋ tedä ke tënë tïŋ yen.
- Akutnhom pialwëi meth eya gëm piöc ku wël tënë kocken luoi ku kɔc lui abec/peth keya keek alëu bik bëer apieth tënë piath meth ku kãŋ pialwëi, agut cë kuony mïth ku abëer tënë ayi nyuuth keek looi.
- Lööm anyoth ë tëtök tënë meth alëu bë kedhie cïn diëer ku diëer. Kënë wëtde yic yen ee këne piath tënë kɔc luoi ku kɔc lui ba ŋic yeŋa keek lëu bi nyuuth ku tən yennë kuony looi tënë, ku të kuony määhken loi.
- Kɔc luoi ku kɔc lui abec/peth awic nyuuth alɔŋ lööm kuor lui arët bë looi bë Aboriginal ku kɔc jël cök alɔŋde ciŋ ku thok kuötiic röt aa yök kë ciŋden ku të ye tiëŋke ee theek, lon tiel aciee gum, lon keek aröt yök ke piol bik tō kepëc.
- Piööc ku wël tënë kɔc luoi ku kɔc lui abec/peth alɔŋ kãŋë pial meth, agut cë anyuth ë lui tetök, adhil kãŋ, ago cök aa kɔc cë poth/löbic në yaan meth yic. Kuerë luoi aŋöt lajik ee yic naŋ dëtë yic de rëëc aŋöt ku dhurup alɔŋ raan ku lac ŋinyë cakga de wël/thön ee gam ku të yennë ye gam thïn. Kënë awic bë kɔc töök gël/tiit tënë lui tëtök kök.

Käjë gëm nyuuth

Yenjö bii Aguiɛɛɾ tɪŋ tē them yen löŋ kēnē?

Akutnhīim abē gam ēbēn naa loiki athöörkä ku lömkī loilooikä nē kuer wēnē kony akutnhom bī Löŋ kēnē looi/tiaam.²³

Athöör/warɛɛk

- Luoi aguɛɛɾ piöoc tēnē kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth anɔŋic piöoc alɔŋ:
  - Löŋ Pialwēi ku Piath ē Meth (8.1)
  - ŋic anyuuth ē yaan/lēēt meth ku lui tētök (8.2)
  - tē yennē raan loi anyuuth alɔŋ tētök tēnē meth (8.3)
  - tē cīt tē yennē käj/wəl ē pial meth nɔŋic yik awicke luɛlde kēdē alɔŋthīn ku aɣeer bē thīn, lēk anīin ku dumuuk ku mēcē käreɛ tēnē mīth (8.3)
  - tē cīt tē yennē piath ē ciɛŋ kuɔny thīn. (8.4)
- Käj nyuuth (cītmen lööŋ, kuɛɾ, kuɛɾ nyuth, athör ke wəl ku kã ye nuɛt) tēnē kɔc luoi ku kɔc lui aayee gem anyuth alɔŋ:
  - ŋic anyuuth ē yaan/lēēt meth ku tētök, agut cē tē luoi mīth kök e (8.2)
  - tē cīt tē yennē käj/wəl ē pial meth nɔŋic yik awicke luɛlde kēdē alɔŋthīn ku aɣeer bē thīn, lēk anīin ku dumuuk ku mēcē käreɛ tēnē mīth (8.3)
  - tē yennē raan nyooth tētök loi tēnē meth (8.3)
  - tē cīt tēn ee cãk piny pieth ciɛŋ thīn akutnhom yic. (8.4)
- Athörē gētpiny ē piöoc ee thöl gētpiny ē piöoc nē kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth. (8.1, 8.2, 8.3, 8.4)

Loilooi

- Bãny aayee jam tēnē kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth wēnē piöoc pial meth ee dhieɪ looi. (8.1, 8.2, 8.3, 8.4)
- Piöoc ayee gam tēnē kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth alɔŋ Lööŋ Pialwēi ku Piath ē Meth alɔŋ piēc luoi ku tēnē luoi aluöt. (8.1)
- Piöoc ayee gam tēnē kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth wēnē kony rielden kubē:
  - ŋic anyuuth/kīt ē yaan/lēēt meth ku lui tētök (8.2)
  - tē cīt tē yennē käj/wəl ē pial meth nɔŋic yik awicke luɛlde kēdē alɔŋthīn ku aɣeer bē thīn, lēk anīin ku dumuuk ku mēcē käreɛ tēnē mīth (8.3)
  - kuɔnyē raan nyoth kē lui meth tētök/kērac (8.2, 8.3)
  - cak ɣãn piɛɛth ke ciɛŋ nē akutnhom yic. (8.4)

---

²³ Ciēēkde ka/wälē luoi aguɛɛɾdu/akutnhom alēu bē luel lɔn lēu bīn wic ba kedãŋ wãac looi apeɪ tēnē kedãŋ wēn cī luel nē athömyuth kēnic. Naa ye ēkɛi, yin adhil ba teet en kuɛrdun luoi kēnē luui ke kãŋ cī yök ku ye kãlik wicke nē Lööŋ yic. ɣãn kök ku akutnhīim anɔŋ kɔc-lööŋ wēnē gem kãŋ anyuuth cike rok peeɪ. Tē cī anyuth ee luoi-lööŋ looi alɔŋ lööŋ cē luoi tēnē akutnhomdu, ku ee looi peeɪ tēnē anyuth kēnē, ke aguɛɛɾdun adhil bī buöth anyuth ee luoi-lööŋ tēnē kãŋlooi nē ye bak kēnē yic.

- Piöoc ku anyuth alonj pialwëi meth ee:
  - piath tënë aguer akutnhom kenë mïth ku käwïc mïth luthïn akutnhom yic
  - ñïny-anjöt
  - gam aluöt tënë luoi koc luoi ku koc luoi abec/peth tënë muk piöocden ku njec ayer-tënë- aköl
  - ciaath aluöt ku cökë piny ago rëer kë pieth. (8.1, 8.2, 8.3, 8.4)
- Daai ku mëcë koc luoi ku koc lui abec/peth agut cë njic käwïc piöoc pialwëi meth. (8.1, 8.2, 8.3, 8.4)

Lönj 9: Yän cienke ku yonlany aayee piath pialwëi ku piath juak këke dhuk purtha tënë mïth ku koc kor piny binnë ke lui tëtök

Në thëk/gëm de Lönj Pial Meth 9 aguiëer adhil, nañ kedäj kor, nyuoth be:

- 9.1 Koc luoi ku koc lui abec/peth njic ku nyiei kërac luthin yonlany ku tinj pieth cinic mëst yiny ee meth tënë mony, yök tënë wël, röm cienj ku kanej kuen.
- 9.2 Tëde yonlany ayee looi në të cit tënë Lönj ë Luoi/Rëer akutnhom ku Lönj Pialwëi Meth ku loilooi.
- 9.3 Aguiëerë mëc kanej riöoc ee gam riak acë luel në aguiëer akutnhom, loilooi ku tinj pieth.
- 9.4 Akutnhim wënë bëi gam ku loilooi tënë akutnhim ë diäk aanonj löönj yoc wënë pialwëi ë mïth ku koc kor nooi.

Wël mayëm/thiekiic

- Dic ku mëcë kërac luthin akutnhim ee kuer gööl muk mïth bik pial tënë lui tëtök. Në lööm bin mëcde kërac lööm, akutnhom alëu ba kedäj rot dhuökpiny ë guöm mïth lui tëtök tedä ke yaan.
- Tënë luoi ë Lönj Pialwëi Meth, 'riöoc' wëtde kenë tënë lui tëtök tedä ke yaan ë meth bi rot looi thin röm ke akutnhom. Kënë anonj kanej riöoc tënë mïth tënë akutnhom tedä ke koc cë yen rot maat thin, kanej riöoc wënë ci rot looi tënë loilooi cë lööm ye akutnhom ku koc tui wënë cë tinj ku piny yonlany.
- Akutnhim ëbën adhil looi ku deet kanej riöoc tënë mïth keek lui ke. Yen ee këril ba tak alonj kanej riöoc cak ye luoi akutnhom ku cienj, loilooi ku tinj ku piny yonlany, agut ce kanej riöoc yam ke keek acë luel.
- Të njic ku mëc/muk riöoc, yen ee këril ba thöön awic bë këde riöoc guir ë lui tëtök ku yaan tënë kanej gam tënë mïth ë luoi peei tedä ke kuer ben looi.
- Tëknolojiith (technologies) ke yonlany aayee cool këke wariic, ku mïth aayee dac tötuonj në amidhiëeth, dumuuk ku koc luoi akutnhom nhim luthin lööm ee wërë yic kaka yic. Cienj yonlany awic bike looi në Lönj de Luoi akutnhomdu yic, ku löönj pialwëi ku piath ë meth ku loilooi wic ëye bik tëde yonlany guir.
- Aguiëer tedä ka luoi ke akutnhim diäk alëu eya këmë riöoc tënë pialwëi meth nyuoth. Keek adhil bik koc kuc bëëi, tedä ke koc këc luoi tënë dhöl ë pucic pialwëi meth, röm ke mïth lui ke akutnhom.
- Akutnhim adhil gam, njic ku mac ayi kanej riöoc acë looi ye akutnhim diäk tënë mïth lui ke akutnhom.
- [Thëm kërac/kërilic ku kanej mëc](#) aacike looi bik akutnhim kuony në thöl aguiëer athëm kërilic ku mëc tënë pialwëi meth.

Käjë gëm nyuoth

Yenjö bii Aguiær tîj të them yen lõj kënë?

Akutnhïim abë gam ëbën naa loiki athöörkä ku lõmkï loilooikä në kuer wënë kony akutnhom bï Lõj kënë looi/tiaam.²⁴

Athöör/waræκ

- Luoi këde riöoc njic ë yaan meth ku tetök luthïn kädhie tîj ku tëde ɣonlany nust ke akutnhom. (9.1, 9.3)
- Aguiær këde riöoc acë gätþiny loilooi ke akutnhom abï lööm bï gël tedä ke dhuk njic käræc ë yaan meth ku tetök. (9.3)
- Lööñ ë Luoi ku Lööñ Pialwëi Meth ku Piath anjic ë të bii akutnhom muök pialwëi meth luthïn tîj ku piny ɣonlany, ke luoi tënë kedït-loilooi ræc. (9.2, 9.3)
- Lööñ ke ɣöc alonj bëëi akutnhom-diäk acë guir tënë tiit mïth tënë riäk ë yaan meth ku tetök, citmen wiënyë gëm akutnhom ee Lööñ ë Luoi ku Lööñ Pialwëi ku Piath ë Meth. (9.4)

Loilooi

- Thëm riäk ku aguiær mac acë lëk ye abër tënë tiëñ ku kändier ë koc lui, koc luoi abæc/pæth ku mïth. Aguiær aaye nyuoth lon cïi akutnhom acë kedänj wïc thöön tënë mëcë riöoc ë tetök ku yaan tënë yith ke mïth aɣet muöny, yökë wël/thön, anueët/arëek ke ciëñ ku purthaa ke piöoc. (9.1, 9.3)
- Koc ku kocluoi abæc/pæth aye gam aguiær mac bïk keek nanj njic ë käjë riöoc ë yaan meth ku lui tetök ku njic yenjö bë keek wïc baloi tënë gël ku dhukþiny keek. (9.1)
- Luoi ee lööm ye koc luoi ku koc luoi abæc/pæth në akutnhom yiic bï gël ku dhukþiny käjë riöoc ë yaan meth ku lui tetök wënë njic. (9.1)
- Athëm/ciæth këde riöoc ku aguiær mac aye bertîj aluöt tënë muök keek aɣet-tënë-aköl ku agut cë piöc tënë luoi balak, käjë diæer ku kä ræc pialwëi yic. (9.1, 9.2)
- Bääny akutnhom ku aguiær mëc aloi athëm käjë riöoc ku mëc lui alonj njic, gël ku dhukþiny käjë riöoc ë yaan meth ku lui tetök. (anuet tënë 2.5)
- Të jiem loilooi yic ke akutnhïim diäk, loilooi anonjic kaam wënë pël akutnhom bï luoi lööm naa akutnhom diäk akëc käwïc luoi tënë pialwëi meth ku löönj piæth. (9.4)
- Të cïnë koc akutnhom-diäk bëëi në luoi yic, kë luoi ee looi në akutnhom kubï them lon, ku tën wën, ee akutnhom-diäk muk käjë riöoc ë yaan meth ku lui tetök. (9.4)

---

²⁴ Ciëëkde ka/wälë luoi aguiærdu/akutnhom alëu bë luel lon lëu bïn wïc ba kedänj wäac looi apeï tënë kedänj wën cï luel në athömyuth kënic. Naa ye êkei, yïn adhil ba teet en kuerdun luoi kënë luoi ke känj cï yök ku ye kälík wïcke në Lööñ yic. Ɏän kök ku akutnhïim anonj koc-lööñ wënë gem känj anyuuth cike rok peei. Të cï anyuth ee luoi-lööñ looi alonj löönj cë luoi tënë akutnhomdu, ku ee looi peei tënë anyuth kënë, ke aguiærdu adhil bï buöth anyuth ee luoi-lööñ tënë känjlooi në ye bak kënë yic.

- Nē tē cīt alonj dhol ē muk kēn riöc ye loilooi akutnhom diäk, ke akutnhom alēu loilooi lööm bī gəl tedä ke dhuk kånjē riöc piny ē yaanj meth ku lui tetök. Loilooi pieth/lacök alēu bīkē yiic nañ:
  - wīnyē loilooi akutnhom diäk bī lui ke löönj akutnhom ku kuēr
  - tītē nyin ē gēm e loilooi akutnhom diäk ke Löönj Pialguöp Meth ku/yedä ke löönj ee akutnhom ku kuēr luoi
  - luoi ke loiloi akutnhom diäk bāk njic, gəl ku dhukpiny kånjē riöc ē yaanj meth ku lui tetök
  - tē ye akutnhom ē cuök lēu bē mēc kånjē riöc ē yaanj meth looi ku lui tētök ye loilooi akutnhom-diäk, gam tēm-kōu ye luoi tedä ke lööm luoi piethdēt tēnē tiēt mīth. (9.4)
- Naa pieth, kōc luoi, kōc lui abec/peth, amīdhiēēth, kōc muk, ku mīth aye gam wēl alonj pialguöp ŷonlany ku kākrac thīn piny ŷonlany, citmen thuöt röt ŷonlany, buöoi ē guöp ku toocē thura/agöt ē lööm/guēc mæc. Kuony ee gam tēnē luēl kārēc tedä ke kånjē adieēr. (9.2)

Löŋ 10: Luoi ë Lööŋ/Käpieth Pialwëi Meth ayeë ciaathic aluöt ku cökë piny

Në thëk/gëm de Löŋ Pial Meth 10 aguiëer adhil, naŋ kedäŋ kor, nyuöth be:

10.1 Akutnhom ee bëer aluöt, them ku juëk loilooi pialguöp/pialwëi meth.

10.2 Abalaak, adieer ku kähë pialwëi ëröt looi aayeë ciaathiic bï kenjic luoi ku kuöc luoi tënë lëk latueŋ juak.

10.3 Akutnhom ee luëël alŋ käh acieeth cïke yök tënë kôc luoi ku kôc lui abec/peth, wut ku anïin, ku mïth ku kôc kor.

Wël mayëm/thiekiic

- Ba yaa akutnhom pialwëi meth acië lëu bïi tiaam kë ye lon ë köl-tök looi ku awïc luoi latueŋ. Akutnhïim pialwëi meth anŋ cïeŋ lääu ku lee car, piöc tënë awuöcken ku tëëu kä wïc mïth tueŋ.
- Acieeth aluöt alëukï bïk ciaath lon ee lööŋku, kuër ku loiloi aye kajuëc, aÿet-tënë-akök ku luoi, ku lon keek acë looi ëbën ku abuoth ye raan ëbën.
- Cïeethë ruön thok ëbën ee luoi piath tënë muk aÿet-tënë-aköl ku luoi lööŋ apeï ku kuër. Në piny wëëric-apeï, cïeeth aluöt juëc alëu bïi wïc.
- Tiŋ abalaak, käh adieer ku kähë pialwëi ë röt looi ee lakokool tënë cïeeth, gëm wël alŋ luoi piath ë akutnhom në aguiëer pialwëi meth ku loiloi, ku alëu ÿän kuony njic të gör käh waaric bï gël luoi yaan tedä ke lui tëtök.
- Lucidun ë balak, käh adieer ku kähë pial ë röt looi alëu bïkë gam:
  - käh ë ye colë loivot töpiiny tedä ke wël tööu në kuate kädë cök
  - gunë anyuuth de kaam tedä ke kuöc luoi në lööŋku yiic, kuër tedä ke loilooi
  - kiit në cïeŋjic, loilooi, kähë röt loilooi tedä ke dekë wei të thiin kor
  - gunë anyuuth ee kôc tö në akutnhomdu yic acië lëu bë deet en të yennë lööŋkun ke pialwëi meth biaath thïn
  - yeŋö wïc bï waaric be käh cï njic looi.
- Të guel/jem yïn alŋ cïeethë kä cïke yök yïn alëu ba gam në të bïn:
  - rôm käh cï yök në kuër piath yic agokï rëer këke ye käh emen ku nŋŋkï amana
  - luel kä cïke yök në kuër ë run-pieth ku loi ba njic këke piöliic në yök ku deetic
  - rôm kä cïi piöc tënë acieeth ku luel gun aguiëer kubë waar tedä ke bëer loilooi pialwëi meth tedä ke aguiëer ku të cïi käh röt waar, ku/tedä ke bërtiŋ akölnhiäk
  - muknhom ba käh kôc mony tiit ku muk njëc tööu ke kënë wïc ye lööŋ tedä ke të cïn rot gam ba looi ëkëy
  - tääu yï nhom en të ye luël käh jään alŋ cïeeth adhil bë naŋ kë loi tënë akutnhïim cë met në gunë käräk luel- ëröt gam käwïc tënë lëk gunë raan-pïr wën luel kedäŋ bï gätpiny.

Käjë gëm nyuoth

Yenjö bii Aguiɛr tɪŋ tē them yen lönj kënë?

Akutnhīim abē gam ēbēn naa loikī athöörkä ku lömkī loilooikä nē kuer wēnē kony akutnhom bī Lönj kënë looi/tiaam.²⁵

Athöör/warɛk

- Lööŋ ēbēn ku kuer anɔŋ cuiɾ abēer aluöt cī nyuoth nē athoric. (10.1)
- Luel athör gunē aciɛth pialwēi ku piath ku käŋ cī yök. (10.3)

Loilooi

- Kä cīke gätɸiny aayeke täu abalaak, käŋ adiɛr, alop ku loilooi aciɛke lööm binēke bēer. (10.1, 10.2, 10.3)
- Abalaak, käŋ adiɛr, käŋē pial ēröt looi tedä ke käŋ cē temkööth ē lööŋ (cɪtmen Lööŋ ē Luoi) aayee them bīke deetiic yenjö looi awuöc kënë ku lon naŋ yen ayī latueŋ lööŋ akutnhom, kuer ku loiloi wēnē lui tēnē awuöc kënë. Tē nɔŋ kaam tedä ke kuöc luoi cīi ŋic, acökē piny aayee looi bīk gəl nē awuöc bī rot ban looi peei (10.1, 10.2)
- Akutnhom ee cool ke ciɛth lööŋ aluöt, kuer ku loilooi pialwēi meth, ku looi cökē piny ya tak:
  - ciɛthē yic abalak, kä diem käŋ rɛc ku tēmköu ē lööŋ
  - dhuknhom wēl wīc tēnɔm kɔc luoi, kɔc lui abɛc/pɛth, mīth, anīin ku wuöt
  - ēcɔk aalɔnē cī akutnhom kuatē Lööŋ Pialwēi Meth looi. (10.1, 10.2 ku anuēt tēnē Lönj 3 ku 4.3)
- Luel alɔŋ kä cīke yök ku loilooi cī looi bē dhuknhom/abēer aciɛth de loilooi pialwēi meth akutnhom aayeke rɔm kenē kɔc luoi, kɔc lui abɛc/pɛth, mīth, anīin ku wuöt. (10.3)

---

²⁵ Ciēēkde ka/wälē luoi aguiɛrdu/akutnhom alēu bē luel lon lēu bin wīc ba kedāŋ wāac looi apei tēnē kedāŋ wēn cī luel nē athörnyuth kēnic. Naa ye ēkēi, yīn adhil ba teet en kuerdun luoi kënë luoi ke käŋ cī yök ku ye kälīk wīcke nē Lööŋ yic. Yān kōk ku akutnhīim anɔŋ kɔc-lööŋ wēnē gem käŋ anyuuth cīke rok peei. Tē cī anyuth ee luoi-lööŋ looi alɔŋ lööŋ cē luoi tēnē akutnhomdu, ku ee looi peei tēnē anyuth kënë, ke aguiɛrdun adhil bī buöth anyuth ee luoi-lööŋ tēnē käŋlooi nē ye bak kënë yic.

Löŋ 11: Löŋ ku kuɛr aaye gətpiny nə tē ye akutnhom piath thin tənē mīth ku kɔc kor

Nē thək/gēm de Löŋ Pial Meth 11 aguiɛr adhil, naŋ kedāŋ kor, nyuɔth be:

- 11.1 Löŋ ku kuɛr aaye Löŋ pialwēi meth looi.
- 11.2 Löŋ ku kuɛr aayeke gətpiny ku apilic bīke deetiic.
- 11.3 Kuɛr pieth luoi ku thiɛc ɛ raan lui ee lək ɛ latueŋ de löŋ ku kuɛr.
- 11.4 Bāny cīke kuany ku gēmē kē cī looi kenē löŋ ku kuɛr.
- 11.5 Kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth ayekī deet ku looikī löŋ ku kuɛr.

Wəl mayəm/thiekiic

- Gətpiny löŋ ku kuɛr bī ke luoi Löŋ tuɔc tənē raan ɛbən guir naŋic luoi akutnhom wənē ye luel pialwēi meth ee kəril apɛi. Yen acie ləu ba naŋ loilooi nhiaar nə nhiamdu yic tedā ke gam lɔn raan ɛbən akutnhom yic aloi kē pieth/lajik. Gaanuun ku kā nǝthke abī gətpiny ku looi ke nə löŋ yic kubē ləu bīke rɔm ku looi kē pialguöp meth tāu cɔkpiny apieth nə akutnhomdun yic.
- Löŋ ku kuɛr abī kɔc nyuɔth nə akutnhom yic nə ciɛt ben tē ye akutnhom piath juak ku gəl ku bēer tənē kāŋ jǝr pialwēi meth. ‘Löŋ’ aayee athǝr cīke gətpiny, kā nǝthke ku nyīin luoi akutnhom. ‘Kuɛr’ aayee loilooi cīke gətpiny ku aguiɛr wənē löŋ akutnhom tāau nə luoi yic.
- Kāŋ pialwēi meth kǝk aləu bīk yiic riɛl apɛi tənē abēerden, ku yīn aləu wīc ba löŋ akutnhom gət ke puɔlic tē bī yen rot ləu. Löŋ aləu bī gətpiny keyī ŋic kɔc daai nə nhiamdu yic, ba nyin tīt ba thoŋ ee lac yǝk nə raan ɛbən wən wīc bē ye deetic.
- Yen arilic ba löŋ pieth looi naa cīke acē looi ɛke cī wēen/lɛl thook – kɔc wən wīc bīk ke luoi ku kɔc cī kākā jǝr aləu bīke jāam alŋ latueŋden. Akutnhīm aləu bīk mīth, anīin ku wuɔt gām kē luelkī nə luoi ɛ löŋ ku kuɛr.
- Kā juɛc pialwēi meth aaciɛ wāac ku aacīke gam tueŋ/wənthɛr nə akutnhīm kǝk, gup, kɔc cē piɔc ku dupǝɔc. Yɔt alŋthīn ɛ gemē nə kǝk, ŋiɛɛc, ku nə anyuth ɛ gǝr ku gət tǝthīn, aaləu bīk akutnhomdu kony bē kedāŋ pieth tənē mīth looi.
- Gemē Luoi ku cǝkpiny wətde yic lɔn bī bāny luoi lööm tueŋ, luoi ciɛn ic kē mony alŋ kəril ɛ pialwēi meth ku piath. Bāny ‘ayekī waat nhom nə luoi’ nə lööm pialwēi meth apɛi, lackī bēer ku arət, ku gemkī kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/apɛth nə kaam/thā ku kā wīcke tənē tēu cǝkpiny loilooi pialwēi meth nə akutnhom yic.
- Kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth nə akutnhomdu yic aye abāŋ rilic ɛ cāk akutnhom Pialwēi meth ku aləu bī ke gam wəl ku kuɔny mayəm tənē luoi löŋ ku kuɛr ɛ luoi yic.

Känjē gēm nyuoth

Yenjö bī Aguiɛr tīŋ tē them yen lōŋ kēnē?

Akutnhīim abē gam ēbēn naa loikī athöörkä ku lömkī loilooikä nē kuer wēnē kony akutnhom bī Lōŋ kēnē looi/tiaam.²⁶

Athöör/warɛk

- Lōŋ Pialwēi ku Piath ē Meth aayee kāwic/ŋjōth akutnhom looi, loilooi ku luoi thīnē thiäk ke ayi ē Lōŋ Pialwēi Meth. (11.1, 11.2 ku anuēt tēnē 2.3)
- Lōŋ ē Luoi aaye ŋjōth tēnē luoi ciɛŋ kā looi ē kɔc luoi ku kɔc lui abɛc/pɛth. (11.1, 11.2 ku anuēt tēnē 2.4)
- Ciɛthē kēnē riööc ku ajuɛrē mɛc ē kǎŋjē riööc ē yaaŋ meth ku lui tetök. (11.1, 11.2 ku anuēt tēnē 9.1 ku 9.3)
- Lōŋ muöök abalak ku kuer lui tē bī akutnhom bēer thīn ku mǎkthuliyaa guelēke alŋthīn ku alŋ ayeer. (11.1, 11.2 ku anuēt tēnē lōŋ 7)
- Döm/luoi akutnhom, raan luoi kǎŋ ku lööŋ kɔc lui abɛc/pɛth anŋ luoi pialwēi meth. (11.1, 11.2 ku anuēt tēnē lōŋ 6)
- Naa ye akutnhomdu yöt/kǎŋjē ku/tedä ke loilooi tēnē akutnhīim-diäk luööi, lööŋ luoi looi pialwēi ē mīth. (11.1, 11.2 ku anuēt tēnē 9.4)

Loilooi

- Dac/lac thiɛc aluöt alŋ pialwēi meth tēn raan ēbēn luthīn akutnhomdu yic ayece lööm/looi. (11.3 ku anuēt tēnē Lōŋ 3 ku 4)
- Akutnhom ee lui nē kā cīke luel nē jamic/thiɛcic ku wēl tōthīn alŋ ciɛk ē pialwēi ku piath ē meth bī latueŋ, ciɛth ku looi lööŋ ku kuer thiäak kēnē pialwēi meth. (11.3)
- Lööŋ akutnhom ku kuer looi aayee Lööŋ Pialwēi Meth ēbēn looi ku luoi kǎŋjēriööc tēnē pialwēi ē mīth wēnē lui ke akutnhom ku yen piny luoi. (11.1)
- Lööŋ ku kuer aa yiic pial bē ke deetiic ku alēu bīke lac yök. (11.2)

---

²⁶ Ciɛɛkde ka/wälē luoi aguiɛrdu/akutnhom alēu bē luel lŋ lēu bīn wīc ba kedāŋ wāac looi apei tēnē kedāŋ wēn cī luel nē athōrnyuth kēnic. Naa ye ēkɛi, yīn adhil ba teet en kuerdun luoi kēnē luoi ke kǎŋ cī yök ku ye kǎlik wīcke nē Lööŋ yic. Yān kōk ku akutnhīim anŋ kɔc-lööŋ wēnē gem kǎŋ anyuuth cīke rok peei. Tē cī anyuth ee luoi-lööŋ looi alŋ lööŋ cē luoi tēnē akutnhomdu, ku ee looi peei tēnē anyuth kēnē, ke aguiɛrdun adhil bī buōth anyuth ee luoi-lööŋ tēnē kǎŋlooi nē ye bak kēnē yic.

Akutnhom ee gëm athæk ku looi yai tënë Kɔc nɔŋ piɛny Victoria thɛɛr ɛbɛn ku gɛmki athæk tënë Kɔcditken, mĩth ku kɔckor thɛɛr, rĩny eemɛn ku akɔlnhiäk.

© Aguiɛr/Akutnhom tënë Mĩth ku Kɔc kor 2023

Luoi kënë ee yinyɛk. Kɛ cie gunë luoi ci puöl de alɔŋde *Copyright Act 1968 (Lɔŋ ɛ Lonë Dɛk ɛ 1968)*, acĩn baŋ lëu biĩ ban laa gɔt nɛ gɛr aguiɛr kɛcĩn pɛl tɛnɔŋ Akutnhom luoi tënë Mĩth ku Kɔc kor, Kana 18, 570 Bourke Street, Melbourne 3000.

Aguiɛr/Akutnhom tënë Mĩth ku Kɔc kor

Level 18, 570 Bourke Street
Melbourne, Victoria, 3000

DX210229

Pun: 1300 78 29 78

Imel: contact@ccyp.vic.gov.au

Wɛp: ccyp.vic.gov.au

Yök yök alɔŋ:

[Instagram](#)

[Facebook](#)

[Twitter](#)